

MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE

36

JAARVERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR DE MILIEU- EFFECTRAPPORTAGE

OVER HET JAAR 1989

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Publikatie van het Ministerie van
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening
en Milieubeheer.

Copyright: © 1990

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

Verkoopprijs f 40,—
ISBN 90 346 2193 6

DOP-uitgaven zijn schriftelijk te bestellen bij

SDU / DOP

Postbus 20014

2500 EA 's-GRAVENHAGE

onder vermelding van bestelnummer of ISBN en
een duidelijk afleveringsadres.

Een volledig overzicht van bij het DOP verkrijgbare
titels kunt u schriftelijk aanvragen.

Een lijst van eerder in deze reeks verschenen
uitgaven treft u aan op het omslag van deze
publikatie.

commissie voor de milieu-effectrapportage

Jaarverslag 1989

Utrecht, 31 januari 1990

commissie voor de milieu-effectrapportage

Aan de Minister van Landbouw,
Natuurbeheer en Visserij,
ir. G.J.M. Braks,
Postbus 20401
2500 EK 's-GRAVENHAGE

Aan de Minister van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,
dhr. J.G.M. Alders
Postbus 20951
2500 EZ 's-GRAVENHAGE

uw kenmerk

uw brief

ons kenmerk

U119-90/Od/mh/13.7

onderwerp
Jaarverslag Commissie m.e.r.

utrecht,

31 januari 1990

Het presidium van de Commissie voor de milieu-effectrapportage heeft het genoegen u hierbij, in overeenstemming met artikel 77b van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne, het jaarverslag over 1989 aan te bieden.

In 1989 is het aantal adviezen, dat de Commissie uitbracht, verder gestegen. Bracht de Commissie in 1987 nog 35 en in 1988 65 adviezen uit, in 1989 waren dat er 80.

Voor een weergave van de belangrijkste punten uit de ervaringen van de Commissie, zoals die in dit jaarverslag zijn weergegeven, verwijs ik u naar de samenvatting van het jaarverslag.

Overeenkomstig de afspraak met uw ambtenaren zal dit jaarverslag kunnen worden gepubliceerd in de m.e.r.-reeks.

drs. J.J. Scholten,
secretaris

dr. H. Cohen,
voorzitter

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	1
SUMMARY	6
1. INLEIDING	11
2. OVERZICHT VAN WERKZAAMHEDEN IN 1989	13
2.1 Algemeen	13
2.2 Adviezen voor richtlijnen	15
2.3 Toetsingsadviezen	16
2.4 Ontheffingsadviezen	18
2.5 M.e.r. en HELP	20
2.6 Cursussen, seminars en workshops	20
2.7 Evaluatie bij m.e.r.	21
2.8 Verzelfstandiging van de Commissie m.e.r.	21
2.9 Ondersteuning van de ICEA Working Group	22
3. INSPRAAK BIJ M.E.R.	23
3.1 Algemeen	23
3.2 Aantallen inspraakreacties	24
3.3 Betekenis en gebruik van inspraak bij m.e.r.	25
4. M.E.R. BIJ SAMENHANGENDE INITIATIEVEN	30
4.1 Inleiding	30
4.2 Wenselijkheid van samenhang in besluitvorming	31
4.3 Wettelijk kader	32
4.4 Mogelijke vormen van samenhangende besluitvorming	37
5. PROVINCIALE AFVALSTOFFENPLANNEN EN MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE	40
5.1 Inleiding	40
5.2 Ervaringen	41
5.3 Voorstellen voor verbetering	44
5.4 Tot slot	46
6. WAARDE VAN M.E.R. VOOR DE BESLUITVORMING	47
6.1 Inleiding	47
6.2 Elementen uit de m.e.r.-procedure	49
6.3 Ervaringen	50

BIJLAGEN

1. Lijst van leden van de Commissie voor de milieu-effectrapportage, met woonplaats
2. Lijst van personen, die tot nu toe zijn opgetreden als adviseur van de Commissie, met woonplaats
3. Samenstelling van presidium en secretariaat
4. Overzicht van aantallen projecten per (hoofd-)categorie als onderscheiden in het Besluit m.e.r.: stand van zaken per 31 december 1989
5. Lijst van door de (Voorlopige) Commissie voor de milieu-effectrapportage uitgebrachte adviezen, rapporten en verslagen
6. Overzicht van procedures: stand van zaken per 31 december 1989
7. Beschrijving van projecten en samenstelling van werkgroepen

SAMENVATTING

Hoofdstuk 1: Inleiding

Het jaarverslag over 1989 geeft een overzicht van de werkzaamheden van de Commissie voor de milieu-effectrapportage¹] (hoofdstuk 2). Daarna wordt aan de hand van drie thema's ingegaan op ervaringen, die de Commissie heeft opgedaan: met inspraak (hoofdstuk 3), met samenhangende initiatieven (hoofdstuk 4) en met provinciale afvalstoffenplannen (hoofdstuk 5). Bovendien wordt beschouwd, welke waarde m.e.r. heeft gehad voor de besluitvorming over de initiatieven, waarvoor tot nu toe m.e.r. is toegepast (hoofdstuk 6).

De bijlagen geven informatie over de personen, die als Commissielid, als adviseur of via het presidium of het secretariaat bij het werk van de Commissie waren betrokken; daarnaast is informatie opgenomen over de projecten waarover de Commissie adviseerde; ook is een lijst opgenomen van uitgebrachte publicaties.

Hoofdstuk 2: Overzicht van werkzaamheden

De Commissie bracht in 1989 80 adviezen uit, tegen 65 in 1988. Hiervan waren 42 richtlijnenadviezen en één aanvullend richtlijnenadvies; 24 toetsingsadviezen en elf ontheffingsadviezen. Bovendien werd twee maal geadviseerd over een landinrichtingsproject, in het kader van de evaluatie van de werkingssfeer van milieu-effectrapportage. Van de ontheffingsadviezen waren zes positief van strekking (d.w.z. ontheffing kan worden verleend); vier negatief. In één geval kon de Commissie in haar ontheffingsadvies niet tot een slotconclusie komen.

De ontheffingsprocedures blijken complexer dan veel initiatiefnemers aanvankelijk denken.

Er blijft nog onduidelijkheid over het voornemen tot verzelfstandiging van de Commissie.

De Commissie verleende steun aan de *Working group on an International Commission for Environmental Assessment*.

Hoofdstuk 3: Inspraak bij m.e.r.

De Commissie is wettelijk verplicht de resultaten van inspraak in haar toetsingsadviezen te verwerken. Ze maakt echter ook zoveel mogelijk gebruik van inspraak in het vooroverleg (richtlijnenfase) en bij aanvragen om ontheffing van de m.e.r.-plicht. Als er veel inspraak-

---

¹ In dit jaarverslag zal verder vooral worden gesproken over "de Commissie", wanneer de Commissie voor de m.e.r. wordt bedoeld. Ook wordt milieu-effectrapportage vaak afgekort tot m.e.r., terwijl een milieu-effectrapport meestal wordt aangeduid als MER.

reacties zijn (meer dan 200; dit komt niet vaak voor), gaat het dikwijls om meerdere handtekeningen onder dezelfde reactie. Verschillende omstandigheden kunnen een rol spelen bij het aantal inspraakreacties: aard van het project en mate van belangentegenstellingen behoren daartoe.

Bij *ontheffingsprocedures* trachten de insprekers meestal de claim te bestrijden, dat er geen belangrijke nadelige milieu-effecten zijn. Als de ontheffingsaanvraag onvoldoende informatie bevat en de Commissie aanvullende gegevens verstrekt krijgt - hetgeen dikwijls voorkomt - wordt meestal geen inspraakmogelijkheid geboden over deze aanvullende gegevens; bovendien is de adviestermijn van de Commissie te kort om goed rekening te kunnen houden met eventuele inspraak.

Bij *m.e.r.-procedures* blijkt inspraak in het algemeen bij te dragen aan de preventieve doelstellingen van m.e.r.: 'bezint, eer gij begint'.

Bij m.e.r. voor *controversiële initiatieven* zouden de bevoegde instanties en initiatiefnemers de kwaliteit van de besluitvorming en van het besluit zelf vaak kunnen verbeteren door insprekers meer mogelijkheden te geven dan wettelijk is vereist, bijvoorbeeld door instelling van een begeleidingsgroep van publieksvertegenwoordigers. Met zulke groepen zal het komend jaar bij enkele m.e.r.-procedures ervaring worden opgedaan.

Hoofdstuk 4: M.e.r. bij samenhangende initiatieven

Bij de m.e.r. voor het Integraal Plan Noordrand Rotterdam (IPNR) worden de besluiten gecoördineerd over 1) het tracé van rijksweg 16; 2) verplaatsing van het vliegveld Rotterdam; 3) de aanleg van een nieuwe woonwijk. De m.e.r. voor de Westrandweg en het hoofdwegenet in de regio Schiphol is in principe alleen opgesteld voor een tracékeuze van rijkswegen, hoewel ook openbaar vervoer en mobiliteitsgeleiding zijn beschouwd. In dit gebied is echter ook de aanleg van de Tweede Coentunnel gepland, waarop de Westrandweg zou moeten aansluiten; bovendien ontwikkelt de luchthaven Schiphol plannen voor ingrijpende uitbreiding, die consequenties kunnen hebben voor zowel het weggebruik als de milieu-belasting (met name geluid, luchtverontreiniging) in de regio.

Naar aanleiding van het verschil in aanpak van deze m.e.r.-procedures en de wens van de Commissie om bij samenhangende initiatieven ook samenhangende besluitvorming te bevorderen - zeker als er cumulatie van milieu-effecten kan optreden en probleemsituaties dreigen te ontstaan - wordt weergegeven, welke mogelijkheden artikel 5a t/m 5l van de Wabm bieden. Toepassing van deze coördinatieregeling op situaties als bij de Westrandweg is echter niet *zonder meer* verplicht; als geen van de betrokken partijen (initiatiefnemer, bevoegde overheidsorganen) hiertoe verzoekt, hoeft de coördinatieregeling niet gevolgd te worden. Als naar een uitbreiding van de verplichting zou worden gestreefd, blijkt het tamelijk gecompliceerd een sluitende omschrijving

op te stellen van die situaties, die niet zonder meer onder de verplichting vallen en waarin samenhangende besluitvorming toch gewenst zou zijn.

De Commissie wil de gedachtenvorming hierover stimuleren en geeft vier constructies aan, die zij in principe ziet als mogelijkheden voor samenhangende besluitvorming:

- betrekken van een ruimtelijk plan in de besluiten, waarvoor m.e.r. plaatsvindt;
- betrekken van een milieuhygiënisch beleidsplan in de besluiten waarvoor m.e.r. plaatsvindt;
- uitwerking van de gedachte van ROM-gebieden, zoals die wordt geschetst in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening;
- een vorm, waarbij de besluitvorming niet parallel verloopt, maar waarbij in de eerste m.e.r.-procedure verschillende scenario's worden gebruikt voor uitvoering van het op dat moment nog niet in procedure zijnde initiatief.

Verdere uitwerking van deze principemogelijkheden en ervaring ermee is nodig om uit te maken, welke vorm in welke omstandigheden succesvol is.

Hoofdstuk 5: Provinciale afvalstoffenplannen en m.e.r.

Provinciale afvalstoffenplannen (PAP'en) kunnen volgens de Afvalstoffenwet worden opgesteld per categorie afvalstoffen of voor verschillende categorieën afvalstoffen te zamen. Deze laatste soort PAP'en staat bekend als *integrale PAP'en*. De ervaringen met m.e.r. bij integrale PAP'en zijn tot nu toe niet erg bevredigend; de Commissie streeft naar verbetering. Enkele factoren die een rol spelen zijn:

- het *type besluiten*, dat in het PAP wordt genomen.
Alleen voor besluiten, die specifiek zijn voor de provincie (afwijking of verdere invulling van landelijk beleid, locatiekeuzen of criteria daarvoor, inrichtingswijzen) is m.e.r. zinvol. Als bij de start van de m.e.r.-procedure niet duidelijk is, welke besluiten in het PAP zullen worden vastgelegd, kan een lijst met mogelijke besluiten worden opgesteld, waar in de loop van de procedure in geschrappt kan worden. Alleen voor keuzen met milieuconsequenties is m.e.r. zinvol. Als een PAP een zogeheten strategisch plan is en alleen in globale termen keuzen van afvalverwijderingsmethoden vastlegt, dan zal m.e.r. weinig informatie kunnen opleveren ter ondersteuning of weerlegging van die keuzen.
- de *relevantie van de informatie* voor de besluiten.
Het is niet zinvol om in een MER milieu-gegevens op te nemen (bijvoorbeeld over de bestaande milieusituatie in de provincie), als deze niet worden gebruikt als informatie bij de beleidskeuzen in het PAP. De Commissie wil in de toekomst explicieter dan voorheen wijzen op de noodzaak om de milieu-gegevens in het MER te beperken tot wezenlijke, relevante informatie.
- *afstemming tussen MER en PAP.*

Wanneer verschillende (delen van) organisaties werken aan opstelling van het MER, respectievelijk het ontwerp-PAP, is de kans groot, dat de stukken inhoudelijk niet goed op elkaar zijn afgestemd. Om in een MER tot een goede afweging van alternatieven te kunnen komen, moet zoveel mogelijk worden vermeden, dat tijdens de opstelling van het ontwerp-PAP bindende afspraken worden gemaakt (bijv. met bedrijven), die keuzemogelijkheden beperken. Afstemming tussen MER en PAP kan worden bevorderd door een goede organisatievorm; tussentijdse 'milieunotities' zijn een mogelijkheid om de informatie-uitwisseling te stimuleren. Ook in de vormgeving is de afstemming tussen beide documenten te verbeteren.

actualiteitswaarde van PAP en MER.

De beleidsvorming loopt vaak achter de feiten aan, ook bij een PAP. Soms zijn de beleidskeuzen al achterhaald, voordat ze kunnen worden gemaakt. Hier zou beter op kunnen worden ingespeeld door in de documenten weer te geven, welke onzekerheden er zijn, wat de tijdplanning is en welk beleid gevoerd zal gaan worden, als het niet lukt of niet zinvol is om het voorkeursbeleid uit te voeren. Ook zou duidelijker moeten worden aangegeven, wanneer en hoe het beleid, na vaststelling van het PAP, kan worden bijgesteld. Evaluatie van beleidsresultaten is hier voor belangrijk.

Na opname van de Afvalstoffenwet in de Wabm zal het PAP als apart planfiguur verdwijnen. Of en hoe m.e.r. dan zal plaatsvinden over keuzen bij afvalverwijdering is nog niet geregeld. Bij die regeling kunnen de ervaringen van de Commissie worden gebruikt.

Hoofdstuk 6: Waarde van m.e.r. voor de besluitvorming

De ervaringen van de Commissie ten aanzien van de waarde van m.e.r. zijn weergegeven. Kanttekeningen zijn daarbij, dat behalve het toch nog kleine aantal besluiten, dat op basis van m.e.r. is genomen,

- verwachtingen over het resultaat van m.e.r. kunnen verschillen. De rol van het milieubelang in de besluitvorming is niet altijd af te meten aan wijzigingen in het besluit, die sommigen verwachten.
- een referentie ontbreekt: besluiten die zónder m.e.r. zijn genomen, verschillen ofwel in de tijd, ofwel in inhoud.
- verschillende betrokken instanties en personen verschillende ervaringen hebben.

De m.e.r.-regeling heeft een aantal *procedurele* en een aantal *inhoudelijke* elementen om het milieubelang in de besluitvorming een volwaardige plaats te geven. De opstelling van richtlijnen, de motiveringsplicht bij het besluit en de evaluatieverplichting zijn procedurele waarborgen, die in iedere procedure grote waarde blijken te hebben. Inhoudelijk element is de plicht tot uitwerking van 'het meest milieuvriendelijke alternatief' en de verplichting om mitigerende

maatregelen te treffen, als de evaluatie daar de noodzaak van aangeeft.

De ervaringen van de Commissie met de inhoudelijke elementen geven aan, dat

- de plicht tot beschrijving van het meest milieuvriendelijke alternatief zeer zinvol is, hoewel enkele initiatiefnemers ertoe neigen dit als formele verplichting af te doen;
- soms, na beschrijving van milieu-effecten, het voorkeursalternatief wordt aangepast;
- meestal niet wordt gekozen voor het meest milieuvriendelijke alternatief;
- het aantal alternatieven uiteindelijk vaak groter is dan de initiatiefnemer aanvankelijk bedoelde.

M.e.r. speelt een opvallende rol bij de besluitvorming over een beperkt aantal initiatieven, o.a. de Slufterdam, de luchthaven Maastricht en enkele militaire terreinen.

SUMMARY

Chapter 1: Introduction

This annual report reviews the activities of the Dutch Commission for Environmental Impact Assessment (EIA) in 1989. The Commission is an advisory body, acting in the framework of the Environmental Protection (General Provisions) Act. Its legal tasks include giving advice to the competent authorities about:

- the content of an environmental impact statement (EIS) (*advice on guidelines*)
- the review of an EIS on correctness and completeness (*review advice*), taking into account the results of the public review.

The Commission also advises on requests to grant exemption from the obligation to prepare an EIS (*exemption advice*). Such exemptions can be granted for instance, if a proposed activity has no major environmental impacts.

This annual report, apart from a summary and introduction, contains an overview of the Commission's activities in 1989 (chapter 2).

Subsequently, four special topics are dealt with:

- public participation in EIA
- EIA for associated initiatives
- EIA for so-called provincial waste management plans
- EIA's contribution to decision-making.

The appendices contain lists of persons, involved in the work of the Commission, i.e. Commission members (appendix 1), persons who acted as an advisor for the Commission (appendix 2), and the staff and chairmen (appendix 3). Appendix 4 indicates the number of different decision categories on which advices were issued (as mentioned in the 'EIA Decree'); appendix 5 is a list of reports published by the Commission since its inception. Appendix 6 indicates the stages of the decision-making process for each project on which the Commission advised. Appendix 7 contains brief descriptions of each of these projects.

Chapter 2: Overview of activities in 1989

In 1989 the Commission prepared 80 advisory reports, as compared to 65 in 1988.

A number of 43 advices dealt with guidelines for EIA; 24 with the content of EIS's, and 11 with requests for exemption of the obligation of EIA.

Apart from these, two advices were prepared on rural land development projects. At present, there is no obligation to carry out EIA for land development projects. The advices were prepared to compare the current method of evaluating (environmental) impacts of such projects with EIA methods.

Six exemption advices were positive (i.e. no objections against exemption) and four negative. In one case the Commission could not reach a final conclusion whether or not to recommend an exemption due to uncertainty in the interpretation of the EIA Decree.

The exemption procedure turns out to be more complex than most proponents imagine when starting this procedure.

Chapter 3: Public participation in EIA procedures

The Commission is obliged to take into account in its *review advices* comments (remarks and suggestions) made by the public. Furthermore, the Commission also uses these public comments when making advices on guidelines and exemption advices.

The number of comments may range from nil to more than 200. There are different factors which may determine the number of comments; the nature of the initiative and the degree to which opposing interests are involved are amongst these factors.

In *exemption procedures* most public participants try to counter the proponent's claim that no major environmental impacts will result from the initiative. Requests for exemption often do not contain enough information for a proper understanding of the impacts of the proposed activity. In many of such cases the Commission receives additional information. Unfortunately, the advisory term is often too short for taking into account public comments on these new data.

In general, public comments in full *EIA procedures* attribute to the preventive goal of EIA: 'look before you leap'.

As for controversial initiatives competent authorities and proponents may improve the quality of both the decision-making process and the decision itself by allowing more opportunities for public participation than required, e.g. by forming community liaison groups. In 1990, a few EIA procedures will experiment with the involvement of such groups.

Chapter 4: EIA for associated initiatives

In the EIA for the Integrated Development Plan for the Northern Margin of Rotterdam (IPNR, in Dutch) three different decisions are integrated in one decision-making process, i.e. decisions about the right-of-way for state road 16 in this area, about the relocation of Rotterdam Airport and about the construction of a new suburban extension.

In the EIA for a new motorway west of Amsterdam and the main road infrastructure in the Schiphol area the decision to be made is in principle about the right-of-way for these roads, although in the EIS public transport and measures to reduce private motor traffic are also discussed.

In this area however, the construction of the second Coen Tunnel (crossing the canal linking Amsterdam with the North Sea) is also planned. This tunnel is an essential link in the new motorway west of Amsterdam. Furthermore the Board of Schiphol Airport (= Amsterdam

Airport) has plans for a substantial expansion, that will have consequences for traffic patterns as well as for environmental impacts (particularly noise, air pollution) in the region.

Regarding the differences in approach in these two EIA procedures and the Commission's desire to encourage a coherent decision-making process if associated initiatives are involved - all the more, if environmental impacts tend to accumulate and lead to complications - attention is focussed on the possibility for coordinated decision-making as offered in the clauses 5a through 5l of the Environmental Protection (General Provisions) Act.

Obligatory application of this coordination however doesn't hold automatically for cases such as the motorway west of Amsterdam; if obligatory coordination were to be expanded to include such cases too, a prescription of when and where to apply the rule would be difficult.

The Commission favours the development and application of the coherent decision-making process, if associated initiatives are involved. Four possible constructions are indicated:

- arrange for the adoption of a spatial plan as one of the decisions for which EIA is applied
- arrange for the adoption of a provincial environmental policy plan as one of the decisions for which EIA is applied
- apply coordination of EIA-based decisions to initiatives in those areas where physical planning and environmental policy must be amalgamated according to the Fourth (National) Memorandum on Physical Planning
- if the decisions on the associated initiatives cannot be taken simultaneously, there should be, in the EIS for the first decision to be made, descriptions of the future developments, based on different scenarios for the other initiatives.

For the proposed motorway to the west of Amsterdam and the main road infrastructure in the Schiphol area this would mean, that in the EISs about these projects the prediction of the environmental situation should not only deal with situations with and without these roads (and other possible measures described in the EISs), but also with situations with and without an expansion of the Schiphol Airport.

Further elaboration of these and possibly other alternative constructions and practical experience will be necessary, before it will be clear which construction is effective under which circumstances.

Chapter 5: Provincial waste management plans and EIA

The Waste Substances Act stipulates that every province prepares at regular intervals plans for the definitive processing of waste. Several categories of waste may be incorporated in one integrated plan; they may also be dealt with in separate plans. The experiences with EIA for integrated plans so far are not very satisfying; the Commission is changing its approach in its advices in order to improve the added value of EIA in support of the decision-making.

Some factors involved are:

- the *type of decisions* to be made in a provincial plan.
EIA can contribute only to those decisions that are specific for a province, such as deviations from the national waste policy, selection of locations or facilities. If, at the start of an EIA procedure, it is not clear which decisions will be made in the provincial plan, a list of potential decisions can be drafted, from which in the course of the procedure by means of scoping a few pertinent decisions can be selected. EIA is only useful for decisions that have environmental implications. If a provincial plan is a strategic plan, i.e. if it only discusses waste removal methods in general terms, then EIA will offer little information to support or adjust the selection of methods.
- the *relevance* of data for the decisions.
It is not useful to present environmental data in an EIS (e.g. about the existing situation of the environment) if such data do not support policy decisions to be made in the provincial plan. The Commission plans to indicate more explicitly the need to confine the environmental data in the EIS to essential and relevant information.
- *correspondence* between EIS and provincial plan.
If different (departments of) organizations are working on the EIS, respectively the provincial plan, the result will be two documents that do not correspond well. In order to avoid an imbalance between various possible alternatives, no binding agreements should be made prior to the preparation of the provincial plan with parties concerned in the execution of the provincial waste management policy. The supplementary character of EIS and provincial plan can be promoted by frequent contacts between the two drafting teams and the use of 'environmental notes' stimulating the exchange of information.
- *updating* the provincial waste management policy.
Often policies have been overtaken by new events. This may also be the case for provincial waste management plans. This problem may be anticipated by describing in the documents the uncertainties, the planning in time and the necessary actions if the preferred policy fails or starts falling short of the objectives. Also descriptions are needed when and how, after the enactment of the plan, changes in policy will be possible. The evaluation of policy results is important to keep abreast of new developments.

After the incorporation of the Waste Substances Act in the Environmental Protection (General Provisions) Act separate provincial waste plans (either per category of waste or integrated) will cease to exist; the provincial waste management policy will be incorporated in provincial environmental plans. If and how EIA should be applied to decisions related to waste management at that point of time has not been decided yet. If appropriate, the Commission's experiences may prove to be helpful.

Chapter 6: EIA's contribution to decision-making

In this chapter the experience of the Commission with the contribution of EIA to decision-making is described. Apart from the fact that still only a limited number of decisions has been made on the basis of EIA, a few comments are made prior to further discussion:

- expectations about the results of EIA may vary widely. The role of the interest of the environment in the decision-making process cannot always, as some people expect, be measured by changes in the decision.
- a reference situation is lacking. Decisions made without the application of EIA are either different in content, or they were made at a different time.
- different organizations and persons involved in EIA procedures will have dissimilar opinions according to their own experiences.

The EIA regulations contain a number of procedural elements, as well as a number of elements concerning the content, which must guarantee a balanced position for the interest of the environment in the decision-making process.

Procedural warrants are the establishment of guidelines, the obligation to account for the EIA in the decision, once this is made, and the obligation to carry out post-development evaluation. These elements prove to be of great value in every EIA.

As for the safeguards in the content of an EIS, the elaboration of an alternative offering the best existing possibilities to protect the environment is compulsory. Likewise, the EIA regulation requires the arrangement of mitigating measures, if the need for these are obvious from the post-development evaluation.

The Commission's experiences on these safeguards are, that:

- the obligation to describe the alternative offering the best possibilities to protect the environment is very effective, although some proponents tend to consider this as a formal obligation;
- sometimes the preferred alternative is adapted after the environmental impacts are described;
- often the eventual number of alternatives is larger than a proponent imagined at the start of the procedure.

EIA has contributed in a notable way to the decision-making about the so-called Slufterdam²], about the extension of 'Maastricht Airport' and about several military training grounds.

De Commissie voor de milieu-effectrapportage bracht in 1989 in totaal 80 adviezen uit, tegen 65 adviezen in 1988. Het aantal projecten, waarvoor (al dan niet vrijwillig) een m.e.r.-procedure is of wordt doorlopen³, is gestegen tot 134; daarnaast adviseerde de Commissie in 1989 over tien aanvragen om ontheffing van de m.e.r.-plicht. Dit jaarverslag geeft de stand van zaken weer per 31 december 1989. Het gaat uit van enige kennis van de m.e.r.-procedure⁴].

Hoofdstuk 2 biedt een overzicht van de werkzaamheden van de Commissie in 1989.

Hoofdstuk 3 gaat in op de rol van inspraak bij m.e.r. Na een schets van de huidige wijze, waarop de Commissie omgaat met inspraak bij m.e.r. worden enkele mogelijkheden aangegeven om inspraak bij m.e.r. beter tot zijn recht te laten komen.

In hoofdstuk 4 komen de problemen aan de orde bij m.e.r.-procedures voor samenhangende initiatieven. In bepaalde gevallen zou de Commissie willen bevorderen, dat voor dergelijke initiatieven een coördinatie wordt toegepast, zodat ook samenhang in de besluitvorming kan worden bereikt. Aangegeven wordt wanneer deze situatie optreedt, hoe de coördinatie zou kunnen worden gerealiseerd en welke haken en ogen hier aan kunnen zitten.

In hoofdstuk 5 worden ervaringen met m.e.r. voor provinciale afvalstoffenplannen (PAP'en) weergegeven. Deze zijn tot nu toe niet als erg bevredigend ervaren. Een analyse van de mogelijke oorzaken wordt gegeven en perspectieven voor verbetering worden geschetst.

In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de waarde van het instrument m.e.r. voor de besluitvorming. Dit hoofdstuk geeft aan welke moeilijkheden er kleven aan een dergelijke evaluatie en bevat op basis van de ervaringen van de Commissie een kwalitatieve beoordeling van de elementen in de m.e.r.-procedure, die het milieubelang een volwaardige plaats in de besluitvorming dienen te geven.

In de bijlagen zijn opgenomen:

- 1 een lijst van alle Commissieleden;
- 2 een lijst van adviseurs, die tot nu toe waren betrokken bij de werkzaamheden van de Commissie;
- 3 de samenstelling van het presidium en het secretariaat;
- 4 een overzicht van de aantallen projecten waarvoor m.e.r. is of wordt toegepast, per categorie, zoals vermeld in het Besluit m.e.r.;
- 5 een opsomming van alle tot 1 januari 1990 verschenen adviezen en verslagen van de (voorlopige) Commissie voor de m.e.r.;

---

3 Hierbij worden m.e.r.-achtige procedures, die tijdens het interimbeleid zijn gestart, en waarover de (Voorlopige) Commissie heeft geadviseerd, tot m.e.r.-procedures gerekend.

4 Voor informatie over m.e.r. in het algemeen wordt verwezen naar de 'Handleiding milieu-effectrapportage' van drs.ir. N.T. van Eek, ir. R. Rense en mr. D. Samkalden, uitgegeven door Koninklijke Vermande b.v., 1987.

- 6 een schematisch overzicht van de stand van zaken van alle m.e.r.-procedures per 31 december 1989;
- 7 een beschrijving per project van het voornemen, de procedurele stand van zaken, de samenstelling van de werkgroep, de advisering en het besluit.

In voorgaande jaren was het gebruikelijk in het jaarverslag een lijst op te nemen van leemten in kennis, zoals die uit m.e.r.-procedures naar voren waren gekomen. Dit jaar bleek de samenstelling van deze lijst⁵ vanwege het nog verder gegroeide aantal projecten te complex¹.

---

5 De Commissie is inmiddels begonnen met de invoering van een database voor alle projecten waarover zij adviseert of heeft geadviseerd. In deze database, 'Infor-mer' geheten, zal ook informatie kunnen worden opgenomen over de (belangrijkste) leemten in kennis. Naar verwachting zal de database in de loop van 1990 operationeel worden.

2

OVERZICHT VAN WERKZAAMHEDEN IN 1989

2.1 Algemeen

2.1.1 Samenstelling werkgroepen

Ook in 1989 varieerde de omvang van de ingestelde werkgroepen, afhankelijk van de aard van het advies. Het minimum (inclusief voorzitter) was drie, het maximum acht.

De jaarlijkse afname van de gemiddelde omvang van de werkgroepen, die tot 1989 optrad, is daarmee tot een einde gekomen (zie tabel 1).

Tabel 1: Aantal leden (incl. voorzitter en adviseurs) per ingestelde (of uitgebreide) werkgroep, gemiddeld per jaar over elk project.

t/m 1985	(12 projecten)	8,3
1986	(5 nieuwe projecten)	7,2
1987	(35 nieuwe projecten)	5,9
1988	(48 nieuwe projecten)	4,6
1989	(48 nieuwe projecten)	4,9

Naar verwachting is met deze gemiddelde werkgroepgrootte ongeveer een optimale omvang bereikt. Alleen bij richtlijnenadviezen over projecten waar de Commissie veel ervaring mee heeft opgedaan, zou vanwege het routine-matige karakter eventueel een verdere beperking kunnen worden gerealiseerd; bij toetsingsadviezen blijft echter een grotere werkgroep toch wenselijk. Voor advisering over verzoeken om onthefing van de m.e.r.-plicht is de Commissie in het afgelopen jaar er toe over gegaan om niet al te kleine werkgroepen samen te stellen, omdat daarbij gebleken is dat in een korte periode (ongeveer een maand) vaak veel informatie uit verschillende disciplines moet worden verwerkt.

2.1.2 Stand van zaken van projecten

Voor een overzicht per project wordt verwezen naar bijlage 7.

Het aantal projecten, waarover na het doorlopen van een m.e.r.-procedure⁶ een besluit is genomen, bedraagt inmiddels 25. Hiervan zijn

---

6 Bij dit overzicht worden tot m.e.r.-procedures ook gerekend m.e.r.-achtige procedures, waarin de (Voorlopige) Commissie heeft geadviseerd.

13 projecten in uitvoering genomen of zelfs voltooid. Bij drie projecten werd de m.e.r.-procedure voortijdig afgebroken (projecten 136, 143 en 145)⁷].

Het aantal projecten, waarbij op inhoudelijke gronden ontheffing is verleend van de m.e.r.-plicht⁸], bedraagt inmiddels 16.

2.1.3 Termijnen

In het algemeen kan worden gesteld, dat de Commissie in 1989 haar adviezen binnen de gestelde termijn uitbracht; in enkele gevallen is de termijn met één of twee dagen overschreden. Bij sommige projecten heeft het bevoegd gezag op verzoek van de Commissie de adviestermijn verlengd; hierbij ging het om projecten, waarbij tijdens de advies-termijn nieuwe informatie beschikbaar kwam.

Bij adviezen over ontheffingaanvragen blijkt het soms moeilijk om binnen de gestelde termijn met een gefundeerd advies te komen (zie paragraaf 2.4).

2.1.4 Bevoegd gezag en initiatiefnemer

In 43 van de 48 nieuwe projecten traden overheden (mede) als initiatiefnemer op (19 maal het rijk; vier maal provincies; negen maal gemeenten); in vijf gevallen traden samenwerkingsverbanden als initiatiefnemer op.

Van de nieuwe projecten waren 22 het gevolg van een particulier initiatief⁹].

Ten opzichte van de vorige jaren, toen 29 % (1987) en 51 % (1988) van de nieuwe projecten particuliere initiatieven betrof, is dit 46 %.

Als (mede-) bevoegd gezag zijn rijksoverheden 24 keer, provincies 28 keer, gemeenten elf, schappen en samenwerkingsverbanden twaalf keer opgetreden¹⁰].

---

7 Deze nummers zijn de (bij de Commissie intern gebruikte) nummers van de projecten zoals die in bijlage 7 worden beschreven.

8 Artikel 41e, lid 1, sub a van de Wabm: ontheffing van de m.e.r.-plicht bij een of meer besluiten kan worden verleend, als "de activiteit, waarop die besluiten betrekking hebben, vanwege de omstandigheden waaronder zij wordt ondernomen, geen belangrijke nadelige gevolgen zal hebben voor het milieu".

9 Hiertoe worden ook bijv. nutsbedrijven gerekend.

10 Bij verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht is bij deze cijfers niet uitgegaan van het bevoegd gezag voor de ontheffing - altijd de Ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van Landbouw (, Natuurbeheer) en Visserij - maar het bevoegd gezag voor de beschikking over de voorgenomen activiteit.

2.2

Adviezen voor richtlijnen

In 1989 adviseerde de Commissie 42 maal over richtlijnen voor de inhoud van een milieu-effectrapport, tegen 35 in 1988. Het betrof de volgende projecten¹¹]:

- 204 Golfbaan Ambt Delden (9 januari)
- 211 Composteerinrichting Amersfoort (10 januari)
- 209 Draaitrommeloveninstallatie (DTO) 9 AVR-Chemic CV (11 januari)
- 191 Golfbaan 'De Witdonk' gemeente Roggel/Meijel (23 januari)
- 212 Uitbreiding stortplaats Zoetermeer NW (16 februari)
- 207 Demonstratie-eenheid KV/STEG te Buggenum (2 maart)
- 215 Afvalberging 3e Merwedehaven Dordrecht (14 maart)
- 218 Themapark Diamonda te Lelystad (20 maart)
- 216 Compagniesoefenterrein (COT) Ermelo-Noord (22 maart)
- 219 Berging mijnbouwstoffen NAM (22 maart)
- 220 Verdringing magnesiumhoudende pekels door mijnbouwreststoffen en gips (22 maart)
- 222 Evenementen-accommodatie Eurodrôme Arnhem-Zuid (22 maart)
- 217 Industriezandwinningsplan Gelderland 2e fase (30 maart)
- 224 Uitbreiding afvalstortplaats Linne-Montfort (7 april)
- 210 Golfbaan Rosmalen (20 april)
- 171 Compagniesoefenterrein-minus (COT-minus) Havelte (24 april)
- 223 Stortplaats Weert (28 april)
- 127 Rijksweg 35 (Zwolle - Almelo) en Rijksweg 36 (Almelo - Vriezenveen) (5 mei)
- 221 Compagniesoefenterrein/eenheidsoefenterrein (COT/EOT) Oirschot (9 mei)
- 228 Regionale stortplaats Landgraaf (11 mei)
- 226 Baanverlegging circuit Zandvoort (16 mei)
- 229 Composteringsinrichting annex overlaadstation Purmerend (13 juni)
- 230 Definitieve opslag verontreinigde grond noordpunt Oost-Abtspolder (16 juni)
- 162 Rijksweg 50, Oss - Eindhoven (26 juni)
- 227 Berging/verwerking jarosiet door Budelco b.v. (29 juni)
- 232 Sporenuitbreiding Zwolle - Amersfoort (27 juni)
- 231 Woningbouwlocatie Purmerend (3 juli)
- 234 Sportcentrum Oisterwijk (6 juli)
- 138 Eenheidsoefenterrein Grootte Veld (28 juli)
- 244 Zerdinator Klöckner te 's-Gravendeel (26 september)
- 245 Mestverwerkingsinstallatie Ecotechniek b.v. te Dordrecht (28 september)
- 239 Uitbreiding afvalverwerking regio Nijmegen (ARN) (13 oktober)
- 240 Rijksweg 61, gedeelte Terneuzen - Ter Hole (30 oktober)
- 250 Grootschalige mestverwerkingsinrichting Promest b.v. te Helmond (31 oktober)
- 251 Afvalverwerkingsinrichting cluster West (Noord-Brabant)(31 oktober)
- 243 Berging baggerspecie provincie Zeeland (14 november)
- 248 Richtlijnen voor baggerspeciedepots (14 november)
- 241 Provinciaal afvalstoffenplan Flevoland (22 november)
- 253 Industriezandwinning Geertjesgolf (8 december)
- 255 Uitbreiding stortplaats Wambachgroeve te Tegelen (21 december)
- 256 Afvalverwerkingslocatie Ramelerveld te Raalte (22 december)
- 257 Golfbaan Valkenburg aan de Geul (22 december).

---

11 De adviezen staan in chronologische volgorde; de nummers zijn de (bij de Commissie intern gebruikte) nummers van de projecten zoals die in bijlage 7 worden beschreven. De datum geeft aan op welke dag het advies is uitgebracht.

Op verzoek van het bevoegd gezag bracht de Commissie tevens aanbevelingen uit voor aanvullende richtlijnen voor een aanvullend milieu-effectrapport. Dit betrof het project:

120 Uitbreiding van de luchthaven Zuid-Limburg (6 maart)

Bij het project 'mestverwerking Ecotechniek' (245) heeft de Commissie een andere wijze van advisering beproefd: het advies van de Commissie werd hierbij opgesteld op basis van concept-richtlijnen van het bevoegd gezag.

Dit experiment bleek in dit geval goede resultaten op te leveren. Het zal echter in belangrijke mate afhangen van het betrokken bevoegd gezag, of deze werkwijze vaker kan worden toegepast.

Bij het project 'PAP Flevoland' (241) heeft de Commissie, mede naar aanleiding van eerdere ervaringen met m.e.r. voor provinciale afvalstoffenplannen, besloten om haar richtlijnenadvies zeer beperkt te houden en zoveel mogelijk toe te spitsen op die informatie, die relevant is voor cruciale beslissingen op beleidsniveau¹². Op dit moment kan nog niet worden beoordeeld, welke resultaten dit heeft voor de inhoud van het MER en voor de bijdrage van m.e.r. aan de besluitvorming.

2.3 Toetsingsadviezen

In 1989 werden 24 toetsingsadviezen uitgebracht. Dit betrof de volgende projecten¹³:

- 161 Beveiliging van West-Overijssel (Keersluis Ramspol) (12 januari)
- 149 Zoutwaterlozing op de Eems (13 januari)
- 140 Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Brabant¹⁴ (14 februari)
- 168 Aanvullend toetsingsadvies over het MER golfbaan Lochem (20 februari)
- 179 Stortplaats Velsen (17 maart)
- 166 Golfbaan 'De Utrecht' te Hilvarenbeek (31 maart)
- 123 Verwerking en opslag van radioactief afval locatie Sloe (14 april)
- 172 Voorlopig toetsingsadvies over het MER stadsgewestpark Noorddijk (Groningen) (18 mei)
- 177 Stortplaats regio Arnhem (29 mei)
- 119 Locatiekeuze voor de winning van beton- en metselzand in Noord-Brabant (7 juli)
- 113 Integraal provinciaal afvalstoffenplan Drenthe (31 augustus)
- 134 Berging van zuiveringsslib in de Slufter (14 september)
- 209 Draaitrommeloveninstallatie (DTO) 9 AVR-Chemie CV (22 september)
- 109 Zuiveringsslibplan 1989 - 1994 Zuid-Holland (18 oktober)
- 187 Vuilstortplaats Nauernasche polder (19 oktober)

---

12 Zie ook het jaarverslag over 1987 en hoofdstuk 5 van dit jaarverslag.

13 De adviezen staan in chronologische volgorde; de nummers zijn de (bij de Commissie intern gebruikte) nummers van de projecten zoals die in bijlage 7 worden beschreven. De datum geeft aan op welke dag het advies is uitgebracht.

14 Hierbij werd naast het milieu-effectrapport ook de zogeheten Milieuparagraaf getoetst (zie ook de projectbeschrijving in bijlage 7 van dit jaarverslag).

- 154 Grondwaterwinning in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden (19 oktober)
- 165 Afvalverwerkingsinstallatie Amsterdam-West (25 oktober)
- 194 Golfbaan Sybroek (31 oktober)
- 159 Tweede provinciaal afvalstoffenplan (PAP-II) Limburg (9 november)
- 176 Toekomstige afvalverwijdering (Zuid)oost-Brabant (17 november)
- 155 Uitbreiding stortplaats Geldermalsen (17 november)
- 207 Demonstratie-eenheid KV/STEG te Buggenum (8 december)
- 222 Evenementen-accommodatie Eurodrôme te Arnhem-Zuid (14 december)
- 224 Uitbreiding regionale stortplaats Linne/Montfort (20 december).

Bij negen van de 24 toetsingen bleek de informatie in het MER naar het oordeel van de Commissie min of meer ernstige tekortkomingen te vertonen. Evenals in 1988¹⁵] bleek het vaak mogelijk om aanvullende informatie te verkrijgen.

Dit trad bijvoorbeeld op bij de toetsing van de MER'en 'AVI-West' (project 165) en 'vullstortplaats Nauernasche polder' (project 187), waar tijdens de toetsingsperiode aanvullende informatie beschikbaar werd gesteld aan de Commissie, die deze informatie mede betrok in haar uiteindelijke toetsingsadvies. In zulke gevallen gaat de Commissie ervan uit, dat de informatie als openbaar beschouwd moet worden, en als zodanig ook een rol speelt in de inspraak en besluitvorming. In deze specifieke gevallen werd dat gerealiseerd door het stuk ter inzage te leggen bij de ontwerp-vergunningen.

Het bevoegd gezag bij het project 'stadsgewestpark Noorddijk' (project 172) verzocht de Commissie te adviseren over het MER, nog voordat het ontwerp-bestemmingsplan ter inzage was gelegd. Deze procedurele bijzonderheid ontstond, omdat het bevoegd gezag (de gemeente Groningen) een artikel 19-procedure in gevolge de Wet RO wilde doorlopen voor de aanbesteding van een deelbestek, waarbij in verband met subsidieverlening snelheid geboden was. Tevens wilde de gemeente het (voorlopig) oordeel van de Commissie over het MER betrekken bij de opstelling van het ontwerp-bestemmingsplan. De Wabm echter schrijft voor, dat het MER te zamen met het (voor)ontwerp-bestemmingsplan bekendgemaakt wordt¹⁶]; na de inspraakperiode over het ontwerp en het MER kan de Commissie vervolgens haar toetsingsadvies uitbrengen.

---

15 Zie het jaarverslag over 1988, § 3.3.

16 Wabm, artikel 41ad.

2.4 Ontheffingsadviezen

Ook in 1989 ontvingen de Ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van Landbouw en Visserij¹⁷] een aantal verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht, omdat in de betreffende gevallen geen belangrijke nadelige milieu-effecten te verwachten zouden zijn. Op verzoek van beide ministers adviseerde de Commissie over ontheffing van de m.e.r.-plicht bij de volgende projecten¹⁸]:

- 213 Mestverwerkingsinstallatie Scarabee Waste Conversion te IJsselsteyn (gem. Venray) (3 februari)
- 214 Mestverwerkingsinstallatie Organisch Veredelingsbedrijf Venray B.V. te IJsselsteyn (3 februari)
- 233 Storten van verontreinigde grond, type WCA in Verolme-dok I (gem. Rotterdam) (9 juni)
- 235 Golfbaanaccommodatie Binnenhof / Willem Arntz Hoeve (gem. Zeist) (12 juni)
- 236 Autoshreder te Born (27 juli en 29 september¹⁹)]
- 213 Mestverwerkingsinstallatie Scarabee Waste Conversion te Heide (gem. Venray) (27 juli)
- 238 Stort van zinkhoudend slib bij AKZO te Ede (4 augustus)
- 249 Composteringsysteem ter verkrijging van substraat voor de champignoncultuur (CNC) te Milsbeek (29 september en 1 december²⁰)]
- 242 Aanleg van de hoogspanningsleiding Doetinchem - Dodewaard (3 oktober)

Van deze adviezen waren er zes positief (d.w.z. geen belangrijke nadelige milieu-effecten te verwachten) en vier negatief (d.w.z. ontheffing kan naar het oordeel van de Commissie niet worden verleend); in één geval (project 242) bevatte het advies van de Commissie geen slotconclusie ten aanzien van mogelijke ontheffing van de m.e.r.-plicht, onder andere omdat niet duidelijk was²¹ hoe de m.e.r.-plichtige activiteit precies zou moeten worden afgebakend²¹].

In twee gevallen werd de ontheffingsprocedure wel gestart, maar is het verzoek om ontheffing ingetrokken, vóórdat het besluit over het ontheffingsverzoek was genomen.

In het eerste geval (project 237) werd de ontheffingsaanvraag na bezwaren van enkele gemeenten tegen het voorgestelde tracé voor een transportleiding voor rivierwater zelfs ingetrokken, nog voordat de Commissie hierover een advies had uitgebracht. In het tweede geval (project 236) was negatief geadviseerd, omdat de aangedragen informatie niet voldoende was om te kunnen concluderen, dat er geen ernstige milieu-effecten zouden optreden. De initiatiefnemer diende daarop, na intrekking van het oude verzoek, een nieuw verzoek om ontheffing in,

---

17 Vanaf november 1989: de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

18 De adviezen staan in chronologische volgorde; de nummers zijn de projectnummers zoals die in bijlage 7 worden beschreven. De datum geeft aan op welke dag het advies is uitgebracht.

19 In dit geval werd na een negatief advies van de Commissie de aanvraag tot ontheffing van de m.e.r.-plicht ingetrokken, waarna een hernieuwd verzoek werd ingediend.

20 Het laatste advies was een aanvullend advies (zie ook bijlage 7)

21 Inmiddels heeft de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, mede namens zijn ambtgenoot van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, hier in een brief aan de SEP d.d. 11 december 1989, duidelijkheid in geschapen.

waar echter naar het oordeel van de Commissie nog steeds niet uit bleek, dat er geen belangrijke nadelige milieu-effecten zouden optreden.

In het algemeen blijkt, dat het niet gemakkelijk is tot een uitspraak te komen, of er - vanwege de omstandigheden waaronder de activiteit wordt ondernomen - belangrijke nadelige milieu-effecten te verwachten zijn. Oorzaken hiervan zijn:

- de informatie, die in of bij het ontheffingsverzoek wordt aangeboden, is niet voldoende is toegespitst op het voornemen en de te verwachten milieu-effecten; Dit zou misschien te verbeteren zijn, indien er richtlijnen zouden worden gesteld voor ontheffingsaanvragen;
- ook als er wèl voldoende relevante informatie is - de factoren moeilijk om van verscheidene voorspelde milieu-effecten van een voornemen aan te geven, of deze al dan niet «belangrijk nadelig» zijn. Eventueel zouden hiervoor nadere criteria kunnen worden gegeven in een uitvoeringsbesluit.

In bijna alle gevallen waarin de ontheffingsprocedure volledig werd doorlopen, werd het advies van de Commissie door de beide Ministers gevolgd²²].

Tegen de positieve beschikking van de Ministers van VROM en L&V van 27 september 1988 op het ontheffingsverzoek voor een centrale voorzuiveringsinstallatie voor zeugenmest en kalvergier in Sevenum (project 190) is beroep ingesteld bij de Raad van State. Op 22 november 1989 heeft de Raad van State de beschikking vernietigd en de gevraagde ontheffing van de m.e.r.-plicht geweigerd. Tevens heeft zij de AW-vergunning nietig verklaard, omdat ten onrechte een ontheffing van de m.e.r.-plicht is verleend (zie projectbeschrijving 190).

Al met al heeft de Commissie de indruk, dat ontheffing krachtens artikel 41e, lid 1, onder a, door veel initiatiefnemers te snel wordt gezien als tijdbesparende procedure. Het correct onderbouwen van de stelling, dat er geen belangrijke nadelige milieu-effecten zijn te verwachten, blijkt echter in de praktijk geen makkelijke opgave te zijn. Omdat tegen een positief ontheffingsbesluit een schorsings- en beroepsprocedure kan worden aangespannen bij de Raad van State, is de onzekerheid bovendien groter dan bij een m.e.r.-procedure.

---

22 Bij het project 242, waarbij de Commissie geen conclusie trok over de vraag of er belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu verwacht werden, werd besloten de gevraagde ontheffing te verlenen.

2.5

M.e.r. en HELP

Ook adviseerde de Commissie in het afgelopen jaar over enkele landinrichtingsprojecten:

- 174 Aanbevelingen voor de inhoud van het evaluatierapport (HELP-rapport) van het voorontwerp-plan ruilverkaveling Baarderadeel (Fr.) (23 oktober)
- 156 Toetsingsrapport over het HELP-rapport van het voorontwerp-plan ruilverkaveling Rossum-Oost (Ov.) (30 november)

In januari 1990 zal zij bovendien een toetsingsrapport uitbrengen over het HELP-rapport van het voorontwerp-plan ruilverkaveling Baarle-Nassau. Daarmee zal ze haar werkzaamheden ten aanzien van de vergelijking van HELP en m.e.r., in het kader van de evaluatie van de werkingssfeer van m.e.r., voltooien.

Er zijn belangrijke verschillen opgevallen tussen de evaluatie van landinrichtingsprojecten en milieu-effectrapportage. Het betreft zowel procedurele als inhoudelijke verschillen. De belangrijkste **procedurele** verschillen betreffen inspraak, toetsing door een onafhankelijke commissie en motivering bij de besluitvorming²³. De belangrijkste **inhoudelijke** verschillen betreffen de benadering van doelstellingen, de (bij m.e.r. verplichte) uitwerking van alternatieven (waaronder het meest milieuvriendelijke alternatief) en de regeling voor evaluatie achteraf.

De door de Commissie bij de toetsingen geconstateerde tekortkomingen in de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu en de te verwachten milieugevolgen zijn te verklaren uit het ontbreken van gebiedsspecifieke richtlijnen voor de inhoud van het HELP-rapport en van een beoordeling van de resultaten door een onafhankelijk orgaan.

2.6

Cursussen, seminars en workshops

In 1989 leverden medewerkers van het secretariaat en/of (plaatsvervangend) voorzitters inbreng bij o.a. de volgende cursussen, seminars en bijeenkomsten:

- m.e.r.-cursus Geoplan
- m.e.r.-cursus van de academie Nieuw Rollecate te Deventer
- cursus milieukunde Instituut voor Milieuvraagstukken-VU te Amsterdam
- cursus biologie en beleid van de Rijksuniversiteit Groningen
- EIA workshop van Geoplan in New Delhi
- cursus milieu-effectrapportage van Rijkswaterstaat
- brainstorm strategie en structuur Nederlandse milieubeweging, georganiseerd door het Landelijk Milieu Overleg

---

23 Bij m.e.r. is motivering van het besluit verplicht (Wabm, artikel 41ak, lid 1).

- seminar milieu-effectrapportage, georganiseerd door Kluwer
- EIA workshop in Montebello, Canada.

Daarnaast werden op het secretariaat van de Commissie twee stagiaires begeleid.

2.7 Evaluatie bij m.e.r.

In het vorige jaarverslag werd melding gemaakt van de geringe ontwikkelingen op het gebied van de bij m.e.r. wettelijk verplichte evaluatie²⁴. In 1989 is in de adviezen van de Commissie meer systematisch aandacht hieraan geschonken. Indien nodig wordt het evaluatieprogramma door de deskundigen van commentaar voorzien. Toch blijkt, dat de bevoegde instanties zich meestal het eerst richten op de te nemen beslissing over de voorgenomen activiteit.

In het kader van één van de genoemde stages is onderzoek verricht naar de stand van zaken bij evaluatie²⁵.

2.8 Verzelfstandiging van de Commissie m.e.r.

Vanaf de herfst van 1986 is sprake van het voornemen de Commissie, evenals de Centrale Raad voor de Milieuhygiëne (CRMH), te verzelfstandigen. Dit voornemen vloeit voort uit de afslankingsoperatie van de rijksoverheid. In 1989 heeft een aantal besprekingen plaatsgevonden over de vorm van verzelfstandiging van de Commissie, de financiële randvoorwaarden en de regeling van arbeidsovereenkomsten. Vanaf 1 januari 1989 heeft de Commissie financieel zelfbeheer. De Raad van State heeft in 1989 over het ontwerp van wet geadviseerd, waarin de verzelfstandiging van beide adviesorganen wordt geregeld.

De voortgang van dit proces van verzelfstandiging is echter langzaam; de uitkomst onzeker. In elk geval zal de verzelfstandiging niet vóór januari 1991 plaatsvinden.

---

24 Wabm, hoofdstuk 4A, §7.

25 Harm Avenarius: *De wettelijke verplichting tot evaluatie bij m.e.r.-plichtige activiteiten*. Afstudeerscriptie faculteit der geodesie, TU Delft, augustus 1989.

Ondersteuning van de ICEA Working Group

Vanaf mei 1989 biedt het bureau van de Commissie m.e.r. tevens ondersteuning aan de 'Working group on an International Commission for Environmental Assessment' (ICEA). Dit initiatief van de Nederlandse regering is gebaseerd op een van de aanbevelingen van de *World Commission on Environment and Development* (commissie-Brundtland).

De ondersteuning bestond onder meer uit huisvesting en andere faciliteiten. Tevens hebben medewerkers van secretariaat, presidium en Commissie hun medewerking verleend aan een pilot project in Indonesië²⁶].

---

26 Pilot project on the *Integrated Energy Development Programme including the Bulit Asam Coal Mines (South Sumatra) and the Suralaya Coal-fired Power Plant (West Java)*.

3 INSPRAAK BIJ M.E.R.

3.1 Algemeen

De Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Wabm) biedt "een ieder" de mogelijkheid om op bepaalde momenten in een m.e.r.-procedure zijn of haar mening kenbaar te maken. Tijdens het **vooroverleg** kunnen opmerkingen worden gemaakt ten behoeve van richtlijnen voor de inhoud van het MER²⁷]. In de **toetsingsfase** kunnen opmerkingen worden gemaakt over het MER, die betrekking hebben op het niet voldoen aan de wettelijke eisen voor de inhoud van het MER (mede gelet op de richtlijnen) en op onjuistheden; in deze fase kunnen opmerkingen zowel schriftelijk als mondeling (tijdens een door het bevoegd gezag te organiseren openbare hoorzitting) worden ingebracht²⁸]. Als een verzoek is ingediend tot **onthefing** van de plicht tot uitvoering van m.e.r., kunnen bezwaren worden ingediend tegen het verlenen van deze onthefing²⁹].

Naast deze mogelijkheid voor het algemene publiek kent de Wabm ook de zogeheten *wettelijke adviseurs*, die bij iedere procedure om advies worden gevraagd. Voor de meeste gevallen zijn dit ten minste de Inspecteur voor de Milieuhygiëne en de Directeur Landbouw, Natuur en Openlucht recreatie in de betreffende provincie. Bij een ontheffingsverzoek wordt bovendien het bevoegd gezag voor het besluit waarvoor de m.e.r.-plicht geldt, in de gelegenheid gesteld advies uit te brengen. Daarnaast kunnen bij elke m.e.r.-procedure ad hoc adviseurs worden aangewezen, bijvoorbeeld een gemeente, die niet tot het bevoegd gezag behoort, maar wel betrokken is bij de activiteit. De adviseurs en hun adviezen blijven hier buiten beschouwing; centraal staat de inspraak van het algemene publiek.

Op grond van artikel 41z moet de Commissie in haar toetsingsadvies de ingediende opmerkingen betrekken; haar adviestermijn loopt om die reden tot een maand na het eind van de inspraaktermijn (die minimaal een maand is³⁰)). Ook omdat de ervaring heeft geleerd dat de Commissie vaak pas in een laat stadium het verslag van de openbare hoorzitting ontvangt, zijn bij de hoorzitting meestal de werkgroepsecretaris en één of meer leden van de werkgroep aanwezig, om de mondeling ingediende opmerkingen al eerder in de advisering te kunnen betrekken.

Ook in het vooroverleg en bij ontheffingen is het - hoewel niet verplicht - gebruikelijk, dat de Commissie de inspraakreacties in haar advies betreft. De verantwoordelijkheid voor het verwerken van de inspraak in de richtlijnen, c.q. bij het nemen van het besluit om het verzoek om ontheffing, ligt bij het bevoegd gezag. De inspraaktermijn

---

27 Artikel 41n en 41o van de Wabm.

28 Artikel 41v t/m 41z van de Wabm.

29 Artikel 41e, lid 8 sub c van de Wabm, juncto artikel 6 lid 7 van het Besluit m.e.r.

30 Artikel 41w, lid 1 van de Wabm.

van het vooroverleg is niet aan termijnen gebonden³¹]; bij verzoeken om ontheffing is de bezwaretermijn minimaal twee weken en maximaal een maand³²]. Omdat ook de Commissie ook een adviestermijn van een maand heeft³³], bereiken de bezwaren de Commissie niet altijd op tijd.

Veelal wordt in het advies met *voetnoten* naar bepaalde reacties verwezen. Dit gebeurt, als in een bepaalde reactie een bevestiging wordt gevonden van de eigen inzichten van de werkgroep, maar ook als een reactie belangwekkende punten bevat, die de werkgroep wil overnemen in het advies. In het toetsingsadvies over het MER zuiveringsplan Zuid-Holland (project 109), werd in een *aparte paragraaf* ingegaan op de inspraak. Er zal nog moeten worden gezien of deze methode navolging verdient.

3.2 Aantallen inspraakreacties

Het aantal inspraakreacties varieert sterk. Tabel 2 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 2. Aantallen inspraakreacties bij adviseringen, vanaf de inwerkingtreding van de m.e.r.-plicht tot 1 jan. 1990.			
Hoeveelheid ontvangen reacties	Aantal richtlijnenadviezen	Aantal toetsingsadviezen	Aantal ontheffingsadviezen
0	2	1	4
1 - 10	44	8	12
11 - 20	12	2	0
21 - 50	10	3	0
51 -100	1	4	0
101 -200	1	2	0
> 200	4	3*	0

* waarvan 2 adviezen waarbij meer dan 1000 reacties werden verwerkt.

31 Artikel 41n, lid 3 van de Wabm.

32 Besluit m.e.r. (Stb. 278, 1987), art. 6, lid 7.

33 Artikel 41c, lid 6 van de Wabm.

In gevallen, waarin meer dan 200 reacties worden ontvangen, gaat het meestal om a) 'standaardbrieven' vanuit bijvoorbeeld milieugroepen, die de insprekers slechts van een handtekening hoeven te voorzien en b) reacties met veel handtekeningen.

Het aantal inspraakreacties lijkt af te hangen van een aantal factoren:

- de aard van het initiatief: in dit verband spelen de omvang van de voorgenomen ingrepen, de mate van belangentegenstellingen - tussen overheid en burgers of binnen het bestuur zelf en de kans op conflicten met reeds aanwezige gebruiksfuncties (bijv. natuur, recreatie) - en de graad van maatschappelijke acceptatie een rol;
- de bevolkingsdichtheid op of rond de geplande locatie;
- de organisatiegraad en deskundigheid van met name lokale groepen;
- de aandacht in de media;
- de fase van de besluitvorming en de mate waarin het publiek eerder heeft kunnen inspreken: indien de m.e.r.-procedure is geïntegreerd in of in het verlengde ligt van bijvoorbeeld een procedure in het kader van de ruimtelijke ordening, kan het zijn³⁴, dat de meeste bezwaren al in een eerdere fase zijn geuit³⁴.

3.3 Betekenis en gebruik van inspraak bij m.e.r.

Inspraak is er in het algemeen op gericht burgers, bedrijven, belangengroeperingen en betrokken bestuurders in de gelegenheid te stellen suggesties te geven over en bezwaren te uiten tegen de uitvoering van een initiatief. De bedoeling is daarmee de kwaliteit van de besluitvorming en van het voornemen zelf te verhogen.

In dit hoofdstuk worden de ervaringen van de Commissie met inspraak bij m.e.r. weergegeven en wordt bezien, of en hoe het maatschappelijk draagvlak van besluiten kan worden vergroot in die gevallen, waarin de inspraak niet optimaal functioneert.

Daartoe moet eerst een onderscheid gemaakt worden naar enerzijds de bezwaren bij verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht en anderzijds inspraak bij complete m.e.r.-procedures; bij deze laatste kan een verder onderscheid worden gemaakt naar de opstelling van richtlijnen voor het MER en de toetsing van het MER.

---

34 Dit was het geval bij de uitbreiding van de afvalstortplaats in de Nauernasche polder (project 187); hierover was in het kader van de bestemmingsplanwijziging al een druk bezochte hoorzitting geweest, waar milieu-aspecten aan de orde waren gekomen. Resultaat hiervan was, dat de Commissie binnen de gestelde termijn geen enkele inspraakreactie heeft ontvangen.

3.3.1

Bezwaar bij verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht

De Commissie heeft tot en met 1989 alleen ervaringen opgedaan met verzoeken om ontheffing van de m.e.r.-plicht, waarbij wordt verondersteld, dat geen ernstige gevolgen voor het milieu zouden zijn³⁵. In zulke gevallen probeerden de insprekers vaak aan te tonen, dat de gevolgen voor het milieu ernstiger zijn dan het verzoek om ontheffing aangaf. Deze bezwaren beogen te bewerkstelligen, dat de gevraagde ontheffing niet wordt verleend, zodat de initiatiefnemer alsnog een MER moet opstellen.

Veel insprekers beschikken over lokale en gedetailleerde informatie over het voornemen en de omgeving, die hen doet twijfelen aan de claim, dat er geen ernstige milieugevolgen zullen zijn.

Voor veel initiatiefnemers is het moeilijk om de juiste informatie bijeen te brengen, die nodig is voor de onderbouwing van de claim, dat geen ernstige milieu-effecten zullen zijn. Vaak wordt daarom op aandringen van de Commissie door de initiatiefnemer aanvullende informatie over specifieke aspecten gegeven. Vanwege de krappe termijnen voor de beoordeling van ontheffingsverzoeken komt deze extra informatie dikwijls alleen ter beschikking van de Commissie. Er is dan geen tijd voor een aanvullende bekendmaking en een verlengde inspraakronde met de mogelijkheid van reactie op de aanvullende informatie. Dit heeft in het algemeen tot gevolg, dat de rol van de inspraak bij advisering over ontheffingsverzoeken erg beperkt is. Verbetering van de kwaliteit van de ontheffingsverzoeken of verlenging van de bezwaren- en adviestermijn zouden hiervoor een oplossing kunnen bieden.

3.3.2

Inspraak bij volledige m.e.r.-procedures

Zoals hiervoor is aangegeven, zijn er twee inspraakmogelijkheden tijdens het doorlopen van volledige m.e.r.-procedures. Inspraakreacties blijken zich zowel in het vooroverleg als in de toetsingsfase te richten op de volgende aspecten:

- alternatieven of mitigerende maatregelen voor de uitvoering van het voornemen;
- informatie over gevoelige/kwetsbare groepen van mensen en/of objecten in de omgeving van de voorgenomen activiteit;
- schade of hinder aan het persoonlijk belang van betrokken personen of groepen van personen (gezondheid, bezit, beleving);
- het beleid waarin de voorgenomen activiteit past of daaraan tracht uitvoering te geven;
- de ernst van resterende onzekerheden.

---

35 Art. 41e, lid 1, onder a van de Wabm.

Inspraakreacties zijn in het algemeen niet beperkt tot één van deze aspecten, maar omvatten veelal combinaties daarvan, bijv. opmerkingen over het beleid, met daaraan verbonden voorstellen voor alternatieve oplossingen³⁶].

Schade of hinder aan het persoonlijk belang gaan dikwijls gepaard aan opmerkingen over het beleid. De ervaring leert, dat als uit de inspraak suggesties komen voor nieuwe alternatieven, deze suggesties effectiever zijn in het vooroverleg dan in de toetsingsfase. Het als nog uitwerken van dergelijke alternatieven na de toetsingsfase gebeurt alleen, als daarvoor zwaarwegende argumenten zijn, die nopen tot een aanvulling op het MER. In dergelijke gevallen is het belangrijk, dat nieuw uitgewerkte alternatieven en mitigerende maatregelen als aanvulling op het MER bekend worden gemaakt, zodat belanghebbenden de gelegenheid krijgen zich daarover uit te spreken³⁷].

Inspraak bij m.e.r. ontleent zijn waarde aan de mogelijkheden om al ten behoeve van de richtlijnen, dus nog voordat het MER (en de vergunningaanvragen/ontwerp-plannen) zijn opgesteld, ideeën, suggesties en bezwaren te formuleren. Insprekers kunnen op deze wijze bijdragen aan de preventieve doelstelling van m.e.r. ten behoeve van besluitvorming ("*bezint, eer gij begint*"). De Commissie heeft de indruk, dat inspraak bij m.e.r. in dit opzicht meestal redelijk voldoet aan de verwachtingen. Nieuwe alternatieven en opmerkingen over gevoelige groepen en/of objecten worden bestudeerd en uitgewerkt, mits zij op tijd worden ingebracht; aan ongerustheid over schade aan de gezondheid, hinder, aantasting van het bezit en de beleving kan worden tegemoet gekomen door compensatieregelingen of door opname van voorwaarden in de vergunning. De Commissie hecht eraan de inspraakreacties op tijd te ontvangen, zodat de milieu-aspecten ervan kunnen doorklinken in haar adviezen en zo extra onder de aandacht van het bevoegd gezag komen.

Er zijn echter ook omstandigheden, waaronder de inspraak bij m.e.r. tot nog toe niet leidt tot een maatschappelijk breed gedragen besluit. Het betreft controversiële projecten, waarbij het gaat om de aanleg en het gebruik van faciliteiten die naar de mening van de lokale bevolking een grote mate van gevaar, schade en hinder zullen opleveren, die onvoldoende of in het geheel niet wordt gecompenseerd. Zelfs als het MER een uitvoerige risico-analyse van de milieu-effecten bevat en aantoonde dat de risico's verwaarloosbaar klein zijn, en

---

36 Een voorbeeld vormen de voorstellen, die zijn gedaan om het compagniesoefenterrein Havelte (project 171) gedeeltelijk of geheel in te richten op te verwerven landbouwgrond in plaats van, zoals voorgenomen in het *Structuurschema Militaire Terreinen*, in gebied met hoge natuur- en landschappelijke waarden.

37 Voor de diverse mogelijkheden om aanvullende informatie in procedures te brengen, wordt verwezen naar het jaarverslag van de Commissie over 1988, blz. 15 - 17. In voorkomende gevallen moet steeds ad hoc worden besloten, hoe aanvullingen op het MER procedureel behandeld moeten worden, omdat de wetgeving daarin niet voorziet.

als de juistheid van deze analyse in het toetsingsadvies van de Commissie wordt bevestigd, dan betekent dat nog niet, dat de totale bevolking deze wetenschappelijke analyse accepteert. Met andere woorden: er bestaan verschillen in risico-perceptie.

Er zijn aanwijzingen, dat hierbij de zogeheten *compensatiegedachte* een rol speelt. De verdeling van 'lasten en lusten' (wèl de gevaren, schade en hinder maar géén economische, sociale of financiële voordelen) wordt als onrechtvaardig ervaren³⁸].

Bij zulke controversiële projecten is het wenselijk om de bevolking intensiever te betrekken in de besluitvormingsprocedure. Daarbij wordt er van uitgegaan, dat actieve bevolkingsparticipatie leidt tot een verbetering van de kwaliteit van de beslissing en tot de opbouw van een wederzijdse vertrouwensrelatie tussen de betrokken overheden en de lokale bevolking. Een goede informatieverstrekking aan bewoners in de omgeving van het controversiële voornemen is een essentieel onderdeel van de participatie. Bij de toepassing van m.e.r. is tot nu toe slechts bij één controversieel project op aanbeveling van de Commissie een poging gedaan tot actieve bevolkingsparticipatie door de instelling van een groep van publieksvertegenwoordigers. Het betrof de m.e.r.-procedure voor de besluitvorming over de oprichting van een verwerkings- en opslagfaciliteit van radioactief afval in de gemeente Borsele (project 123)³⁹].

Hoewel de rijksoverheid, de provincie en het gemeentebestuur overeengekomen waren zo'n groep in te stellen, besloot de gemeente Borsele echter in tweede instantie haar medewerking aan dit initiatief te onthouden. In dit geval had een belangrijk deel van de Borselse bevolking reeds een groeiend gebrek aan vertrouwen in de besluitvorming door de overheid. Het feit, dat de gemeente op zijn besluit is teruggekomen, heeft de gevoelens van wantrouwen slechts gevoed.

Zo'n groep publieksvertegenwoordigers zou moeten kunnen beschikken over dezelfde informatie als het bevoegd gezag en de initiatiefnemer en is bedoeld als serieuze gesprekspartner over de voortgang van de besluitvorming en eventueel later ook de voortgang van het project.

Bij de besluitvorming over en uitvoering van sommige bodemsaneringsprojecten is bevolkingsparticipatie via een begeleidingsgroep van publieksvertegenwoordigers reeds beproefd om te bewerkstelligen, dat de gezamenlijke beslissingen en de uitvoering daarvan als rechtvaardig worden ervaren.

De gemeente 's-Gravenhage heeft bij de voorbereiding van de besluitvorming over de uitbreiding van de haven van Scheveningen (project 261) een groep van publieksvertegenwoordigers ingesteld. Ook voor de besluitvorming over de vergunningaanvragen voor de inrichting en het in

---

38 Het verschil tussen risico-analyse en risicoperceptie en het zogeheten rechtvaardigheidsprincipe bij de berging van gevaarlijk afval is uitgewerkt in vele wetenschappelijke artikelen, bijvoorbeeld in "Social decision methodology for technological projects". Vlek, C. and G. Cvetkovich (Eds.) Dordrecht 1989 en "Publieke aanvaardbaarheid, milieu- en veiligheidsrisico's afvalberging". Van der Pligt, J. en P.J.M. Stal- len, Afvalbeheer 6/7/1986, blz. 38 - 43.

39 Zie de toetsingsadviezen van de Commissie over respectievelijk het MER voor de locatie PZEM van 29 januari 1988 en over het MER locatie Sloe van 14 april 1989 en het advies voor richtlijnen voor het MER locatie Sloe van 30 september 1988.

werking hebben van een afvalverbrandingsinstallatie in Noord-Holland Noord (Alkmaar) ligt het in de bedoeling een begeleidingsgroep in de stellen. Voor dit project zal in 1990 m.e.r. worden uitgevoerd. Deze vorm van bevolkingsparticipatie zal dus worden toegevoegd aan de inspraakmogelijkheden, die de betrokken besluitvormingsprocedure met m.e.r. normaal al biedt.

Bij toekomstige besluitvorming over dergelijke controversiële m.e.r.-plichtige activiteiten kan op deze wijze worden gestreefd naar praktische ervaringen met bevolkingsparticipatie. De Commissie zal zich beraden of, hoe en in welke gevallen zij in haar advisering hiertoe aanbevelingen kan geven.

4.1 Inleiding

In het verslagjaar is de Commissie betrokken bij de advisering over twee projecten, die gelijkenis met elkaar vertonen, maar die geheel verschillende procedures doorlopen: de m.e.r. Westrandweg/Hoofdwegen-net regio Schiphol (WRW/HRS) (project 170) en de m.e.r. Integraal Plan Noordrand Rotterdam (IPNR) (project 247).

De gelijkenis tussen beide projecten bestaat daarin, dat ze

- plaatsvinden in een steeds verder verstedelijkende regio, waar de ruimte schaars is en waar reeds milieubelastende activiteiten plaatsvinden,
- grootschalig zijn en
- belangrijke sociaal-economische consequenties hebben, ook buiten die regio.

In de projectnota's/MER'en voor de WRW/HRS zijn, onder andere op grond van het Tweede Struktuurschema Verkeer en Vervoer, naast weg-aanleg ook beperkende maatregelen voor de mobiliteit per auto beschouwd en faciliteiten in de sfeer van het openbaar vervoer. Voor het openbaar vervoer is zelfs, op verzoek van de Commissie, een nadere concretisering gemaakt, die is opgenomen in een *Aanvulling op het MER*.

Het besluit, waarvoor de MER'en zijn opgesteld, is echter wel de tracékeuze van de wegen door de Minister van Verkeer en Waterstaat⁴⁰]. Relaties met de besluitvorming over andere infrastructurele projecten (o.a. aanleg Tweede Coentunnel, uitbreiding luchthaven Schiphol) zijn in de MER'en slechts spaarzaam aangeduid; relaties met andere milieubelastende initiatieven⁴¹] voor deze regio bleven onbenoemd.

De besluiten waarvoor bij het IPNR m.e.r. zal worden uitgevoerd⁴²] zijn: de tracévaststelling van de A16 (door de Minister van Verkeer en Waterstaat), bij verplaatsing van de luchthaven Rotterdam de aanwijzing volgens de Luchtvaartwet (door de Minister van Verkeer en Waterstaat en de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en

40 Besluit m.e.r. (Stb. 278, 1987), bijlage C, categorie 1.1, kolom 3.

41 In het vervolg van deze tekst zal worden gesproken over *activiteiten*, wanneer het gaat om menselijk of machinaal handelen dat al plaatsvindt, en over *initiatieven*, als het gaat om het plan voor zulk handelen. Dit onderscheid wordt niet gemaakt in de tekst van de wettelijke m.e.r.-regeling in de Wabm en het Besluit m.e.r. Het kan wellicht worden geïntroduceerd in het Besluit m.e.r. bij de herziening hiervan in 1990. Het woord *project* is in dit hoofdstuk slechts gebruikt om aan te geven, dat de Commissie dit initiatief of deze initiatieven als één geheel behandelt bij de advisering (één werkgroep, één advies). Het is uitdrukkelijk niet bedoeld als tegenstelling tot 'plan'. Waar in de praktijk soms een onderscheid wordt gemaakt tussen 'plan-m.e.r.' en 'project-m.e.r.', wordt in deze tekst gesproken over 'beleids-m.e.r.' en 'uitvoerings-m.e.r.'.

42 Het ligt in de bedoeling om één samenhangende nota te laten verschijnen met daarin drie MER'en, die zelfstandig herkenbaar zullen blijven.

Milieubeheer) en - in verband met de plannen voor een nieuwe woonwijk - de vaststelling van het structuurplan Noordrand Rotterdam (door de gemeenteraad van Rotterdam).

Beide procedures zijn gestart als tracékeuzeprocedure volgens het eerste Structuurschema Verkeer en Vervoer: bij het project IPNR was namelijk eerst alleen sprake van een m.e.r.-procedure voor de tracékeuze van rijksweg 16 tussen het Terbregseplein en Overschie. Na vaststelling van de richtlijnen voor het MER voor de A16 in 1987 is echter in 1989 besloten om opnieuw m.e.r. te starten, nu over het gehele plan. Hiermee is de samenhang tussen de verschillende initiatieven erkend.

Naar aanleiding van het verschil in aanpak tussen beide projecten (besluitvorming over afzonderlijke onderdelen bij WRW/HRS tegenover gecoördineerde besluitvorming bij het IPNR) zijn er bij de Commissie enkele gedachten ontwikkeld over de volgende vragen:

- Wanneer is het wenselijk de besluitvorming over samenhangende initiatieven op elkaar af te stemmen?
- Biedt de wet mogelijkheden om in die gevallen ook een samenhangende besluitvorming te bevorderen?
- In welke vorm(en) zou een samenhangende besluitvorming kunnen verlopen?

De volgende paragrafen besteden aandacht aan deze vragen.

4.2 Wenselijkheid van samenhang in besluitvorming

De Commissie staat ten aanzien van het project WRW/HRS op het standpunt, dat het milieubelang in de besluitvorming beter kan worden meegewogen, als voor de samenhangende initiatieven in dit noordelijk deel van de Randstad ook een samenhang in de m.e.r.-procedure(s) bestaat. Ook de Wabm geeft aan, dat bij samenhangende initiatieven coördinatie verplicht is,⁴³ dan wel dat ambtshalve of op verzoek daartoe besloten kan worden⁴³.

In het geval van de Westrandweg en het hoofdwegennet in de regio Schiphol spelen verschillende samenhangende initiatieven.

Mogelijke verbeteringen van de weginfrastructuur in het westelijk deel van deze regio worden beschouwd in de projectnota N22. Voor de besluitvorming hierover wordt geen m.e.r. toegepast, maar de besluitvormingsprocedures over N22 en WRW/HRS lopen parallel, en er wordt gestreefd naar een gelijktijdige besluitvorming.

---

43 Artikel 5a Wabm (zie verder §4.3 van dit jaarverslag).

Behalve dat op deze wijze samenhang wordt geboden in de besluitvorming over WRW/HRS en N22 meent de Commissie, dat ook de samenhang met de initiatieven tot aanleg van de Tweede Coentunnel en tot uitbreiding van (het vliegverkeer op en de infrastructuur van) de luchthaven Schiphol consequenties dient te hebben voor de besluitvorming.

Voor de *Tweede Coentunnel* geldt, dat het weinig zinvol is om de capaciteit van een tunnel te vergroten, als de daarop aansluitende weginfrastructuur dezelfde capaciteit houdt. Omgekeerd is de aanleg van de Westrandweg en de Verlengde Westrandweg geen oplossing voor de fileproblemen bij Amsterdam en de Haarlemmermeer als de capaciteit van de Coentunnel gelijk blijft.

In het MER wordt uitgegaan van aanleg van de Tweede Coentunnel. Formeel is dit juist, omdat voor dit besluit geen m.e.r.-plicht gold, en de beschrijving van de toekomstige situatie ook die activiteiten moet omvatten, waartoe al is besloten, maar die nog niet zijn uitgevoerd. De Commissie meent echter, dat de samenhang met de aanleg van aansluitende wegen hier zo hecht is, dat besluitvorming over de gecombineerde activiteiten zeer wenselijk zou zijn geweest. Mocht de aanleg van de Tweede Coentunnel opnieuw in discussie komen⁴⁴, dan zal het zeker nog nodig zijn de consequenties te bezien voor de initiatieven, die in de projectnota's/MER'en over Westrandweg en hoofdwegennet in de regio Schiphol worden beschreven.

Voor de uitbreiding van Schiphol geldt, dat deze, met haar secundaire activiteiten, afgestemd dient te zijn op de infrastructuur in de omgeving van de luchthaven (capaciteit van wegen en van openbaar vervoer; locatie van aansluitpunten op het wegennet e.d.).

Samenhang in de besluitvorming is in dit geval extra belangrijk vanwege de **milieu-effecten** van de initiatieven, tegen de achtergrond van de bestaande milieubelasting in de regio.

Aangezien duidelijk is, dat er aan de milieubelasting in de betreffende regio grenzen zijn, en dat voor enkele componenten (geluid, luchtverontreiniging) al problematische situaties bestaan, moet zorgvuldig worden afgewogen, welke verdere aantasting van het milieu nog toelaatbaar is. Dit geldt zowel ten aanzien van emissies als ten aanzien van het ruimtebeslag. Daarbij is informatie nodig over de belangrijkste activiteiten en initiatieven, die bijdragen aan de diverse vormen van milieubelasting. Op basis van zo'n inventarisatie van activiteiten, initiatieven en milieu-effecten kan worden afgewogen,

- welke alternatieven het meest milieu-vriendelijk zijn bij een bepaald initiatief en
- welke (alternatieven voor) bepaalde initiatieven ondanks de voorspelde extra milieubelasting toch doorgang moeten vinden.

---

44 Tijdens de debatten in de Tweede Kamer over de regeringsverklaring heeft premier Lubbers op 29 november 1989 op een vraag van CDA-fractie leider Brinkman geantwoord, dat in februari 1990 een nota zal verschijnen, waarin de voor- en nadelen van de aanleg van vijf verkeerstunnels in de Randstad zullen worden beschouwd.

De aanleg van de wegen en van de tweede Coentunnel leiden, via een vergroting van het autoverkeer, tot een toename van emissies van voornamelijk luchtverontreinigende stoffen en geluid. Ook de uitbreiding van de luchthaven Schiphol kan leiden tot een (verdere) toename van dezelfde typen emissies⁴⁵]. Overigens kunnen andere en anderssoortige initiatieven in het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied eveneens leiden tot (verdere) toename van luchtverontreiniging⁴⁶]; bijvoorbeeld de afvalverbrandingsinstallatie-west van Amsterdam (AVI-West A'dam, project 165⁴⁷)).

Niet alleen kunnen emissies van eenzelfde stof bij verschillende activiteiten tot hoger concentraties van deze stof leiden (cumulatie); ook kunnen door interacties tussen verschillende geëmitteerde stoffen de effecten van verschillende activiteiten ernstiger zijn dan wanneer de emissies en hun mogelijke gevolgen per afzonderlijke activiteit worden beschouwd (synergisme).

Dergelijke problemen kunnen vaker optreden, als het gaat om samenhangende initiatieven binnen één *studiegebied*, die kunnen leiden tot een zelfde type *milieubelasting* of die aanspraak maken op dezelfde beperkte *ruimte*. De problemen worden duidelijk, wanneer voor die milieubelasting (of voor de hogere-orde-effecten ervan) bepaalde *normen* (bijvoorbeeld richt- en streefwaarden) zijn of worden geformuleerd. De vraag, hoe de besluitvorming over zulke samenhangende initiatieven zou moeten verlopen, treedt vooral op, wanneer de initiatieven ook spelen binnen hetzelfde *tijdbestek*.

Als het ene initiatief al is gerealiseerd, voordat het volgende ontstaat, is er ook geen sprake van twee initiatieven, maar van een activiteit en van een initiatief⁴⁸].

---

45 Daarbij moet worden opgemerkt, dat de geluidhinder ten gevolge van een snelweg een ander karakter heeft dan die van vliegverkeer. Bij luchtverontreiniging is het met de huidige stand van kennis wél mogelijk om de emissies van verschillende bronnen (luchtverkeer, wegverkeer, andere bronnen) gezamenlijk te voorspellen.

In dit geval zouden de voorspellingen van gecombineerde luchtverontreinigingseffecten zelfs kunnen worden vergemakkelijkt door gebruik van het onderzoek naar bestaande luchtverontreiniging in de regio Schiphol, dat het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne heeft verricht.

46 De gemeenschappelijke factor in deze luchtverontreiniging wordt vooral gevormd door de stikstofoxiden.

47 De aard van dit initiatief is echter dermate verschillend van de infrastructurele initiatieven in de regio, dat de Commissie de zin van coördinatie gering vindt.

48 Ook in deze gevallen worden de activiteiten/initiatieven niet alleen op zichzelf beschouwd. In het MER moet dan namelijk een (*terug*)blik op de (milieu-effecten van) bestaande activiteiten worden opgenomen of een (*voortuit*)blik op de (mogelijke effecten van) nieuwe, samenhangende initiatieven. De (*terug*)blik is nodig in verband met de verplichting om de bestaande toestand van en te verwachten ontwikkelingen in het milieu te beschrijven, als het initiatief geen doorgang vindt (Wabm, art. 41j, lid 1.d; MvT hoofdstuk 3, §4.d). In de beschrijving van deze 'autonome ontwikkeling' moet aandacht worden besteed aan relevante milieu-effecten van bestaande activiteiten (art. 41j, lid 1.d). De (*voortuit*)blik volgt uit de verplichting om in het MER ook de secundaire milieugevolgen zo goed mogelijk te beschrijven, d.w.z. de gevolgen van nieuwe initiatieven, die realisering van het voorgenomen initiatief met zich meebrengt (Wabm, art. 41j, lid 1.e; MvT, hoofdstuk 3, §4.e).

Bij de Kamerbehandeling van het wetsontwerp m.e.r. is de problematiek van samenhangende initiatieven voorzien; door amendering is artikel 5a van de Wabm ten opzichte van het ontwerp zo gewijzigd, dat de coördinatieregeling, die in dit artikel wordt voorgeschreven, voor samenhangende m.e.r.-plichtige initiatieven⁴⁹] een verplichtender karakter heeft⁵⁰]. Het artikel geeft aan, dat het ook bij samenhangende m.e.r.-plichtige initiatieven wenselijk is één MER op te stellen ter voorbereiding van besluiten over de voornemens. In principe is daarmee een regeling voorhanden voor de problematiek, die hiervoor is geschetst.

De coördinatie is wettelijk verplicht, als twee of meer m.e.r.-plichtige besluiten nodig zijn, die vallen onder hoofdstuk 3 van de Wabm. Ook indien één of geen van de besluiten onder hoofdstuk 3 van de wabm vallen, kan de coördinatieregeling verplicht zijn, namelijk als het gaat om:

- een enkelvoudig initiatief, waarvoor meerdere m.e.r.-plichtige besluiten nodig zijn; zoals het project 'woningbouwlocatie Amsterdam-Nieuw Oost' waarbij bestemmingsplan en landaanwinning aan de orde zijn (project 112);
- samenhangende initiatieven, waarvoor meerdere besluiten nodig zijn; bijvoorbeeld de tracékeuze voor een rijksweg (door de Minister van Verkeer en Waterstaat) en een aansluitende provinciale weg (door het provinciaal bestuur)⁵¹].

In deze gevallen kan zowel ambtshalve als op verzoek van de initiatiefnemer of een van de bevoegde overheidsinstanties tot coördinatie worden besloten⁵²]. Zo'n verzoek wordt in principe toegekend; de enige afwijzingsgrond is, dat het belang van een goede besluitvorming zich daartegen verzet.

---

49 De wet spreekt niet van initiatieven, maar van activiteiten (zie de eerste voetnoot bij dit hoofdstuk).

50 Volgens het wetsontwerp gold een verplichting zonder voorwaarden alleen voor die gevallen, waarbij voor één initiatief meerdere m.e.r.-plichtige besluiten vereist waren, waarvoor ook hoofdstuk 3 van de wet geldt. Voor andere situaties (één initiatief met meerdere besluiten, waarvan er minder dan twee vallen onder hoofdstuk 3; samenhangende initiatieven met meerdere besluiten) gold de verplichting, als na een verzoek tot coördinatie was gebleken, dat het belang van een goede besluitvorming zich daartegen niet zou verzetten.

In de wet geldt ook voor *samenhangende* initiatieven een verplichting zonder voorwaarden, indien op twee of meer van de m.e.r.-plichtige besluiten hierover hoofdstuk 3 van de wet van toepassing is.

51 Memorie van Toelichting, hoofdstuk V (artikelsgewijze toelichting).

52 Dit verzoek dient binnen twee weken na de start van het vooroverleg te worden ingediend (Artikel 5b, lid 2, Wabm).

Dat voor dergelijke gevallen de coördinatie-regeling niet automatisch verplicht is wordt gemotiveerd met het argument, dat het abstractie-niveau van de initiatieven heel verschillend kan zijn, en dat de tijdsfasering in de besluitvorming aanleiding kan zijn om toch verschillende, opeenvolgende, m.e.r.-procedures te doorlopen; bijvoorbeeld een beleids-m.e.r. (zoals voor een provinciaal afvalstoffenplan, waarin wordt aangegeven, welk percentage van welke afvalstoffen na welke voorbehandeling gestort mag worden) en een uitvoerings-m.e.r. (zoals voor de inrichting van stortplaats).

De tekst van de artikelen 5a t/m 5l laat overigens enige ruimte voor interpretatieverschillen; een nadere toelichting op de coördinatieregeling zou daarom gewenst zijn.

Artikel 5a geeft niet aan, wanneer sprake is van samenhang en gaat ervan uit, dat de betrokken initiatiefnemers of bevoegde instanties de samenhang zullen, kunnen en willen onderkennen. Ook ontbreekt een extra stimulans om de coördinatieregeling toe te passen, wanneer samenhangende initiatieven tot cumulatie van milieu-effecten kunnen leiden.

De Commissie is bij haar advisering over de WRW/HRS tot de overtuiging geraakt, dat een vorm van samenhang in de besluitvorming, zoals coördinatie op grond van artikel 5a, zeer wenselijk is in geval van eventuele cumulatie van milieu-effecten. Zij zou zich kunnen voorstellen, dat er meer mogelijkheden zouden komen om coördinatie te bevorderen bij samenhangende initiatieven, specifiek in die gevallen als hiervoor omschreven in paragraaf 4.2.

Met coördinatie wordt in dit verband bedoeld uitwisseling van informatie, overleg, koppeling van termijnen en inhoudelijke afstemming van besluiten door de betrokken overheidsinstanties.

Voorlopig ontbreken echter goede criteria om vast te leggen,

- welke initiatieven precies als samenhangend kunnen worden aangeduid (op grond van de aard van de initiatieven), en
- wanneer er sprake kan zijn van dusdanige cumulatie van milieu-effecten⁵³], dat samenhangende besluitvorming gewenst is.

---

53 Uiteraard zal de cumulatie van milieu-effecten onderwerp van nadere beschouwing moeten vormen in het MER. Toch is het niet onmogelijk om op voorhand een verwachting uit te spreken over cumulatie van milieu-effecten.

Overigens ontbreekt ook een ondubbelzinnig criterium, wanneer samenhangende handelingen als één initiatief zouden moeten gelden, en wanneer er bijvoorbeeld kan worden gesproken over opsplitsing van een initiatief⁵⁴].

Bij een nadere omschrijving van die gevallen waarin, vanwege te verwachten cumulatie van milieu-effecten, samenhangende besluitvorming meer gestimuleerd zou moeten worden, ontstaan meer complicaties, omdat ook moeilijk kan worden aangegeven,

- hoe groot een plan- of studiegebied⁵⁵ is. Als aan een verdere operationalisering wordt gewerkt, lijkt het voor de hand te liggen om bestuurlijke grenzen aan te houden. Dat wil zeggen, dat voor sommige activiteiten of initiatieven een gemeente, voor andere (delen van) een provincie als plangebied wordt aangehouden. Vaak zullen echter (ook provinciegrens overschrijdende) regio's als plan- of studiegebied moeten worden beschouwd, bijvoorbeeld als deze economisch, landschappelijk of hydrologisch een eenheid vormen.
- hoe groot het tijdbestek is. Als er sprake is van verschillende initiatiefnemers, zijn deze in het algemeen weinig geneigd op elkaar te wachten om procedures op elkaar af te stemmen.

Hoewel deze complicaties het op dit moment niet makkelijk maken dat strikt wordt omschreven, in welke gevallen, naast de wettelijk voorgeschreven coördinatieplicht, tevens een samenhang in de (m.e.r.-) procedure(s) precies wenselijk is, zou de Commissie het zinvol vinden, als de mogelijkheden van samenhangende besluitvorming breder aandacht zouden krijgen voor die gevallen, waarin cumulatie van milieu-effecten dreigt. Wellicht kan op basis van ervaringen een beter omschrijving worden opgesteld van die gevallen waarin het wenselijk is, en kunnen ervaringen stimulerend werken.

Bij het IPNR, waar op vrijwillige basis een gecoördineerde besluitvorming plaatsvindt, is voor genoemde problemen een praktische oplossing mogelijk.

---

54 Tegen dit probleem liep de Commissie op bij de advisering over de aanvraag van ontheffing van de m.e.r.-plicht bij de aanleg van de hoogspanningsleiding Doetinchem - Dodewaard (project 242). Het ontheffingsverzoek spitste zich toe op eventuele milieu-effecten in de uiterwaarden van de Nederrijn bij Angere 1. De Commissie twijfelde, of de aanleg van enkele masten in de uiterwaarden en het aanbrengen en gebruiken van hoogspanningslijnen over die masten wel als zelfstandig initiatief zou kunnen worden beschouwd en besloot mede daarom geen uitspraak te doen over de vraag, of er belangrijke nadelige milieu-effecten zouden kunnen optreden. Inmiddels heeft de Minister van VROM, mede namens zijn ambtgenoot van LNV, aangegeven, dat in een MER een zodanig tracédeel bezien zal moeten worden, «dat alternatieven (bijvoorbeeld aanleg van de hoogspanningsleiding waarbij het gevoelige gebied niet gekruist wordt) mogelijk blijven».

Ten aanzien van de samenhang tussen WRW en 2e Coentunnel wordt door de Stichting Natuur en Milieu gesteld, dat ook hier feitelijk sprake is van één initiatief, waarvan echter slechts een deel de m.e.r.-procedure doorloopt.

55 Met *plangebied* wordt het gebied aangeduid, waarbinnen de activiteiten en initiatieven worden beschouwd. Met *studiegebied* wordt aangeduid het gebied, waarbinnen de (mogelijke) milieu-effecten worden beschouwd.

Zo wordt in de startnotitie een plangebied afgebakend, waarbinnen initiatieven worden beschouwd. Ook zal een gebied worden afgebakend, waarbinnen milieu-effecten beschouwd worden. Deze laatste afbakening moet overigens nog plaatsvinden.

Ook geeft de startnotitie aan, over welke initiatieven de gecoördineerde procedure in ieder geval zal plaatsvinden. In het verdere verloop van de procedure moet duidelijk worden, in hoeverre de coördinatie ook toegepast zal worden op ideeën die nu nog niet tot een concreet initiatief zijn ontwikkeld, zoals de ideeën over zandwinning of over herinrichting van het gehele gebied tussen Rotterdam, Den Haag en Delft, waarin woningbouw op grote schaal een rol speelt.

De wens tot meer samenhang in de besluitvorming sluit aan bij gedachten over integratie tussen milieubeleid en ruimtelijk beleid, zoals die zijn geformuleerd in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening en het Nationaal Milieubeleidsplan.

4.4 Mogelijke vormen van samenhangende besluitvorming

Voor dergelijke initiatieven - samenhangende initiatieven waarbij door cumulatie van milieu-effecten knelpunten kunnen ontstaan - zijn verschillende constructies denkbaar voor toepassing van m.e.r.

- Het ligt het meest voor de hand om de m.e.r.-procedure ten minste toe te passen voor de vaststelling van een **ruimtelijk plan**, dat voor een bepaald gebied geldt: structuurplannen of bestemmingsplannen lijken hiervoor het meest in aanmerking te komen, omdat deze in het algemeen de meest concrete ruimtelijke plannen zijn. Deze vorm is voor het IPNR gekozen.
De coördinatie zou dan met name kunnen plaatsvinden voor *bestemmingsbeslissingen*, terwijl in ieder geval voor die initiatieven, die door overheden zelf worden genomen, ook sprake kan zijn van coördinatie van *uitvoeringsbesluiten*.
De koppeling aan een ruimtelijk plan schept enige duidelijkheid over een plangebied; via de procedures van de ruimtelijke ordening zou ook enige duidelijkheid kunnen worden gegeven over het tijdsbestek. Bij de voorbereiding van dergelijke plannen zou het bevoegd gezag kunnen inventariseren, welke plannen er bestaan om binnen een bepaalde periode concrete activiteiten te ondernemen in gebieden, waar door ruimtegebrek of door ernstige milieubelasting grenzen gesteld zouden moeten worden aan verdere aantasting van het milieu.

Hiermee zijn echter niet alle problemen opgelost, want plannen op grond van de Wet RO zijn vaak globaal van inhoud en zijn weinig concreet over uit te voeren initiatieven. Zorgvuldig zal moeten worden bezien, welke andere besluiten in aanmerking komen voor koppeling aan de m.e.r.-procedure. Belangrijk lijkt daarbij, dat het abstractieniveau van de besluiten niet teveel verschilt.

- Bij sommige initiatieven zou wellicht een **milieuhygiënisch beleidsplan** in aanmerking komen voor een 'over-all' beschouwing. Deze milieubeleidsplannen worden veelomvattender, nu na wijziging van de Wabm vanaf 1992 een aantal provinciale plannen (bijvoorbeeld afvalstoffenplannen) in dergelijke milieubeleidsplannen zullen moeten worden geïntegreerd. Deze milieubeleidsplannen kunnen randvoorwaarden aangeven voor de ontwikkeling van initiatieven binnen het plangebied, bijvoorbeeld via zone-ringen bij stiltegebieden.
Hierbij moet worden aangetekend, dat de Commissie geen enkele ervaring heeft met m.e.r. voor dergelijke milieubeleidsplannen, en dat het nut van m.e.r. bij zulke plannen pas goed beoordeeld kan worden, als de ervaring met m.e.r. voor beleidsplannen is verbreed. Het enige type beleidsplannen, waar de Commissie tot nu toe meer ervaring mee heeft opgedaan, zijn de PAP'en⁵⁶].
- Een andere mogelijkheid voor gecoördineerde besluitvorming - waar op dit moment proefprojecten mee worden uitgevoerd in het kader van de Vierde Nota RO en het NMP - zou zijn via aansluiting bij het beleid van zogeheten **ROM-gebieden**; gebieden waarvoor een plan van aanpak⁵⁷ wordt opgesteld om ruimtelijk beleid en milieubeleid te combineren].
- Indien de tijdfasering van de verschillende besluitvormingsprocedures zo uiteenloopt, dat coördinatie - in de zin van: samenvoegen tot één m.e.r.-procedure - ernstige vertraging in de besluitvorming zou opleveren, en samenhang in de besluitvorming op grond van milieu-overwegingen toch gewenst is, dan kan het wellicht zinvol zijn om weliswaar afzonderlijke besluitvormingsprocedures te volgen, maar daarin wel expliciet aandacht te besteden aan de samenhang tussen de initiatieven. Deze mogelijkheid wordt bijvoorbeeld open gelaten bij de besluitvorming over rijksweg 61 (Terneuzen - Ter Hole)(project 240), in samenhang met de vaste oeververbinding over de Westerschelde (project 114).

---

56 Zie ook hoofdstuk 5 van dit jaarverslag.

57 Overigens is Schiphol en omgeving ook aangewezen als zo'n ROM-gebied. Ten behoeve van de besluitvorming over uitbreidingsplannen van de luchthaven wordt ook een plan van aanpak opgesteld.

Ook bij het project WRW/HRS bestaat de mogelijkheid om op die wijze de samenhang met de Tweede Coentunnel en de uitbreidingsplannen van vliegveld Schiphol in de besluitvorming te betrekken. Hierbij zouden voor de tracékeuze over de WRW/HRS **verschillende scenario's** moeten worden uitgewerkt waarbij vliegveld Schiphol zich ontwikkelt binnen de huidige beperkingen, en waarbij het vliegveld uitbreidt volgens de plannen. Mocht de aanleg van de Tweede Coentunnel ter discussie staan, dan kan op dezelfde wijze voor de besluitvorming over de Westrandweg en het hoofdwegenet in Schiphol een scenario met en een scenario zonder Tweede Coentunnel worden uitgewerkt.

Een nadeel van de scenario-benadering is, dat een initiatiefnemer dan in de situatie kan komen dat hij initiatieven van een ander moet beschrijven, en de consequenties en effecten daarvan moet aangeven, terwijl hij voor die andere initiatieven geen enkele verantwoordelijkheid draagt.

Verwacht mag worden, dat de bereidheid van diverse overheden tot samenhangende besluitvorming toeneemt, naarmate de onderlinge afhankelijkheid van de bevoegde overheden bij het vinden van oplossingen groter is, en naarmate méér en positieve ervaring is opgedaan met samenhangende m.e.r.-procedures.

De vier genoemde richtingen van oplossingen zijn op dit moment vrijwel alleen theoretische mogelijkheden. De Commissie hecht eraan, dat praktische ervaring wordt opgedaan met samenhangende besluitvorming over samenhangende m.e.r.-plichtige initiatieven in gebieden met een cumulatie van milieuproblemen.

Zij verwacht, dat pas naar aanleiding van deze ervaringen kan worden bezien in hoeverre een nadere regeling nodig is voor coördinatie in zulke gebieden, en in welke vorm deze coördinatie het beste kan verlopen.

Voor zover de Commissie inhoudelijke afstemming van initiatieven kan bevorderen door bijvoorbeeld personele overlap tussen de werkgroepen, die over de verschillende projecten adviseren, zal zij deze zeker stimuleren.

Indien de ervaringen met samenhangende besluitvorming aangeven, dat dit een werkzaam middel is voor het betrekken van milieubelangen in de afweging over meerdere initiatieven, dan zou kunnen worden bezien, of en hoe eventueel tot een *nadere regeling* kan worden gekomen voor de besluitvorming over dergelijke initiatieven. Daarin zou kunnen worden aangegeven

- in welke gevallen, naast de wettelijke coördinatieplicht, samenhangende besluitvorming wenselijk is
- welke vormen van samenhangende besluitvorming in die gevallen openstaan.

5 PROVINCIALE AFVALSTOFFENPLANNEN EN MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE

5.1 Inleiding

Op basis van de Afvalstoffenwet moeten provincies afvalstoffenplannen (PAP'en) opstellen. Op de totstandkoming van deze plannen is de regeling voor milieu-effectrapportage van toepassing, voor zover deze plannen betrekking hebben op:

- de methode van definitieve verwerking van afvalstoffen,
- de daarvoor te creëren voorzieningen of
- de locatie van die voorzieningen of inrichtingen.

De Afvalstoffenwet laat aan de provincies de keuze tussen het opstellen van een *integraal* plan, waarin de verwijdering van verschillende categorieën afvalstoffen te zamen behandeld wordt, en het opstellen van plannen per categorie afvalstoffen.

Het milieu-effectrapport en het ontwerp-afvalstoffenplan worden tegelijkertijd opgesteld en samen in procedure gebracht. De Commissie toetst het MER aan de vastgestelde richtlijnen. Na inspraak over het plan en het MER kan de provincie overgaan tot het vaststellen van het plan. De Commissie heeft sinds het van kracht worden van het Besluit m.e.r. in 1987 over verschillende provinciale afvalstoffenplannen geadviseerd.

Voor een aantal plannen is tot nu toe alleen een richtlijnen-advies uitgebracht:

- 181 Plan zuiveringsslib c.a. en baggerspecie Noord-Holland (15 juli 1988)
- 185 Zuiveringsslibplan Flevoland (13 juni 1988)
- 192 Plan voor bouw- en sloopafval c.a. provincie Zuid-Holland (10 november 1988)
- 193 Provinciaal afvalstoffenplan Utrecht (1 november 1988)
- 241 Provinciaal afvalstoffenplan Flevoland (22 november 1989)

Voor een aantal plannen is inmiddels ook een toetsingsadvies uitgebracht:

- 109 Zuiveringsslibplan Zuid-Holland (18 oktober 1989)
- 113 Provinciaal afvalstoffenplan Drenthe (31 augustus 1989)
- 117 Afvalstort Midden-IJssel⁵⁸]
- 140 Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Brabant (14 februari 1989)
- 146 Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Holland (22 november 1988)
- 159 Provinciaal afvalstoffenplan Limburg (9 november 1989)
- 176 Toekomstige afvalverwijdering (Zuid)oost Brabant (STAZOB) (17 november 1989)⁵⁹]

---

58 Dit betrof een uitwerkingsplan op basis van artikel 16 Afvalstoffenwet.

59 Dit betrof een uitwerkingsplan op basis van artikel 16 Afvalstoffenwet.

De ervaringen met m.e.r. voor *integrale* provinciale plannen zijn tot nu toe zowel door de provincies als door de Commissie als niet erg bevredigend beschouwd. Het doel van m.e.r. is om milieu-overwegingen bij de besluitvorming over voorgenomen activiteiten een rol te laten spelen. De relatie tussen de bijdrage, die een MER levert aan de besluitvorming en de hoeveelheid werk, die wordt besteed aan het opstellen van dat MER, zou verbeterd moeten worden.

Dit hoofdstuk geeft de ervaringen van de Commissie weer met m.e.r. voor afvalstoffenplannen en gaat in op enkele mogelijkheden de bijdrage van m.e.r. aan de besluitvorming over deze plannen te vergroten.

Daarbij moet opgemerkt worden, dat de Commissie veel waarde hecht aan m.e.r. voor beleidsplannen, omdat inmiddels bij vele m.e.r.-procedures op uitvoeringsniveau is gebleken, dat hogere beleidskaders, waarbij geen m.e.r. is toegepast, de mogelijkheden voor het opstellen van milieuvriendelijke alternatieven sterk kunnen beperken⁶⁰].

5.2 Ervaringen

Hieronder wordt in een aantal punten aangegeven, welke problemen bij m.e.r. voor afvalstoffenplannen optreden. Deze opmerkingen hebben niet alleen betrekking op het MER, maar ook op het plan.

5.2.1 Type besluiten, waarvoor het plan wordt opgesteld

Een deel van de besluiten in de verschillende PAP'en betreft in feite onderwerpen, waarover op nationaal niveau overeenstemming bestaat. Een voorbeeld hiervan is de prioriteitsstelling tussen verbranden en storten van huishoudelijk afval, waar het nationaal beleid terugrijpt op de motie-Lansink⁶¹]. Deze algemeen aanvaarde uitgangspunten worden vervolgens op provinciaal niveau in het MER onderbouwd, hetgeen niet de bedoeling van m.e.r. is en ook niet als zinvol wordt beschouwd.

---

60 Zo zijn bijvoorbeeld in het Structuurschema Militaire Terreinen de locaties voor militaire oefenterreinen vrij nauwkeurig bepaald. Dit Structuurschema kwam nog voor de inwerkingtreding van de m.e.r.-regeling tot stand en daar is derhalve geen m.e.r. voor uitgevoerd. Bij dergelijk vastgelegde begrenzingen is het moeilijk om bij de m.e.r. voor de inrichting van concrete locaties nog naar locatie-alternatieven te vragen, terwijl de behoefte daaraan uit milieu-overwegingen wel aanwezig is.

61 Tweede Kamer, 15800 hoofdstuk XVII, nr. 21. Deze motie geeft maatregelen aan om de afvalproductie te beperken en om het hergebruik van grondstoffen en de winning van energie te stimuleren.

Het uitvoeren van m.e.r. voor het zuiveringsslibplan Zuid-Holland, waarin op overzichtelijke wijze nuttige toepassing, verbranden, com-posteren, storten en drogen van slib zijn uiteengezet, is wel als zinvol ervaren. Een belangrijke reden hiervoor is, dat er noch op nationaal, noch op provinciaal niveau consensus bestaat over de toe te passen verwijderingsmethoden voor deze categorie afvalstoffen. Overigens is daarom het niet locatie-gebonden deel van het MER voor alle provincies bruikbaar. Het zou niet doelmatig zijn een dergelijke studie opnieuw uit te voeren voor volgende zuiveringsslibplannen, tenzij er nieuwe technieken beschikbaar zijn, waardoor bestaande algemeen aanvaarde beleidsuitgangspunten ter discussie kunnen staan. Wel kan het zinvol zijn om per provincie m.e.r. toe te passen voor de keuze van locaties en inrichtingswijze.

5.2.2 Strategische afwegingen versus concrete voorzieningen

Een plan geeft vaak alleen per afvalcategorie doelstellingen en werkwijzen. Wanneer in het PAP alleen strategische afwegingen worden gemaakt ten aanzien van het te voeren afvalstoffenbeleid, zullen de in het kader van m.e.r. te beschouwen alternatieven een hoog abstractieniveau hebben, waarvan moeilijk milieu-effecten zijn aan te geven. De beschrijving in het MER van de activiteiten en alternatieven, de bestaande toestand van het milieu en de milieugevolgen, is vaak globaal. Besluiten over het voorzieningenniveau en de locaties voor concrete inrichtingen worden vaak doorgeschoven naar uitwerkingsplannen (van de samenwerkingsverbanden) of de vergunningverlening voor concrete installaties. Het gevolg is dan, dat bij de besluitvorming over voorzieningen afwegingen moeten worden gemaakt, die eigenlijk op beleidsniveau thuishoren. Voorbeelden hiervan zijn de keuze tussen verschillende locaties en de dimensionering van verschillende installaties.

Het creëren van een bovenprovinciale afvalverwijderingsstructuur, o.a. vanuit doelmatigheidsoverwegingen, lijkt een belangrijke nieuwe ontwikkeling, die niet is voorzien bij het planfiguur van PAP in de Afvalstoffenwet. Beleidskeuzen ten aanzien van bovenprovinciale afvalverwijderingsstructuren komen in de provinciale plannen niet aan bod, terwijl ook milieu-effectrapportage niet aan de orde is bij besluiten ten aanzien van de bovenprovinciale regelingen.

5.2.3 Voor de besluitvorming relevante informatie

In een MER voor een PAP wordt vaak gestreefd naar een zo volledig mogelijke beschrijving van de afvalverwijderingsstructuur en de daarmee samenhangende milieu-effecten. Dat leidt tot omvangrijke MER'en, die niet zijn toegespitst op de aan de orde zijnde besluiten en die bovendien weinig overzichtelijk zijn.

In de uitgebrachte adviezen voor richtlijnen van de Commissie is sterk de nadruk gelegd op volledigheid en diepgang in de op te stellen rapporten. Daarbij werd een aantal bouwstenen voor het beleid aangedragen, waaruit vervolgens een selectie kon worden gemaakt van die elementen, die in het kader van m.e.r. aan bod zouden kunnen komen. Die selectie echter werd in het MER uiteindelijk niet gemaakt, waardoor omvangrijke MER'en zijn ontstaan. De Commissie is naar aanleiding van deze ervaringen van mening, dat haar richtlijnenadviezen niet altijd hebben geholpen om een compact en leesbaar MER te schrijven, dat is toegespitst op de cruciale besluiten.

5.2.4 Afstemming tussen MER en plan

De inhoud van het plan en het MER zijn niet altijd goed op elkaar afgestemd. Dit kan in de eerste plaats veroorzaakt worden door de organisatie tijdens de voorbereiding van het plan en het MER. Een aantal provincies bleek de opstelling van het MER uit te besteden aan een adviesbureau, terwijl het plan door de provincie zelf werd opgesteld. Uitwisseling tussen deze twee groepen bleek nauwelijks plaats te vinden; de wisselwerking tussen de planvorming en de milieu-aspecten bleef daardoor uit.

Een andere oorzaak voor het gebrek aan afstemming tussen MER en plan kan liggen in de wijze waarop het afvalstoffenbeleid tot stand komt. Het uiteindelijke afvalstoffenplan is doorgaans het resultaat van overleg tussen verschillende betrokken overheden en bedrijven. Dit overleg gaat veelal vooraf aan het opstellen van het plan en het MER. Het gevolg kan zijn, dat er bij het opstellen van plan en MER nog maar weinig speelruimte is voor de vormgeving van het beleid.

5.2.5 Actualiteitswaarde plan en MER

Een algemeen probleem voor beleidsplannen is dat technische en beleidsmatige ontwikkelingen vrij snel gaan. Een provinciaal afvalstoffenplan en het daarbij behorend MER zijn op het moment van verschijnen vaak voor een deel al achterhaald. Wijziging van beleid op grond van nieuwe milieu-informatie zou moeten kunnen plaatsvinden, maar de duur van de planvorming en de huidige opzet van plan en MER laten dat nauwelijks toe.

In de voortdurende beleidsontwikkeling is een plan vooral een momentopname. De 'balansdatum' is niet altijd de meest voor de hand liggende datum, gezien de beleidsontwikkeling van dat moment. Ook een periodieke evaluatie van het plan zal niet altijd parallel lopen met het tijdstip, waarop het bevoegd gezag beleidswijzigingen wil doorvoeren.

5.3 Voorstellen voor verbetering

Deze ervaringen leiden tot de vraag, hoe een MER moet worden opgesteld, dat een zinvolle bijdrage kan leveren aan de planvorming.

5.3.1 Type besluiten, waarvoor het plan wordt opgesteld

Allereerst zal gekeken moeten worden, welke ruimte het nationaal beleid en het algemeen aanvaarde afvalbeleid open laten voor een provinciaal beleid. Voor het provinciaal plan zal vervolgens moeten worden nagegaan, voor welke besluiten het plan wordt opgesteld. Zoals reeds opgemerkt heeft het geen zin algemene beleidsuitgangspunten in een provinciaal plan met m.e.r. te onderbouwen. Voor beleidskeuzen op nationaal of bovenregionaal niveau bestaan geen besluiten waarvoor m.e.r.-plicht geldt. M.e.r. voor dergelijke beleidskeuzen is wel zinvol, maar dan alleen als zo'n keuze aan de orde is. Voor de berging van baggerspecie wordt momenteel op nationaal niveau vrijwillig m.e.r. uitgevoerd. Provincies kunnen het nationale beleid vervolgens als uitgangspunt voor het eigen beleid hanteren.

5.3.2 Strategische afwegingen versus concrete voorzieningen

M.e.r. bij een PAP zou zich vooral moeten richten op concrete activiteiten en maatregelen per afvalcategorie, zoals bijvoorbeeld: welke voorzieningen moeten aan elkaar geschakeld worden, welke categorieën afval zullen gezamenlijk worden verwerkt, wat zijn de criteria bij de locatiekeuze voor de diverse installaties, wat is de schaalgrootte van de verschillende installaties e.d. Zo is bij het MER voor de afvalverwijdering (Zuid-)oost Brabant (project 176) de beleidskeuze beperkt gehouden tot de systeemkeuze voor composteren en verbranden, al dan niet met mechanische voorscheiding, en de aanwijzing van een locatie voor de afvalverwerkingsinrichting. Deze beperking heeft geleid tot een MER, dat door de bevoegde instanties als zinvolle bijdrage aan de besluitvorming wordt beschouwd.

Als het PAP de keuze bevat voor een bovenprovinciale afvalverwerkingsinstallatie, dan kan het MER hierbij criteria bevatten voor de locatiekeuze, of een voorselectie van locaties, die mee kunnen doen in de bovenprovinciale locatiekeuze.

Niet altijd is bij de start van de m.e.r.-procedure voor een PAP precies af te bakenen, voor welke besluiten onderbouwing in een MER nodig is. Het selecteren van de besluiten, waarvoor m.e.r. wordt toegepast, kan ook tijdens de opstelling van het MER gebeuren. Daarbij kan vanuit een vrij breed opgezette lijst van mogelijk te nemen besluiten, langzamerhand een inperking plaatsvinden.

5.3.3

Voor de besluitvorming relevante informatie

Vervolgens zal bekeken moeten worden, welke van de besluiten in het PAP milieu-aspecten bevatten en waarvoor onderzoek naar de milieugevolgen van verschillende alternatieven zinvol kan zijn. Zo kan een provincie t.a.v. het consumptiegedrag in relatie tot afval allerlei voorlichtingsprogramma's (besluit in het PAP) opzetten, maar het is niet doenlijk om vervolgens in het MER de milieu-effecten daarvan te gaan bestuderen. Ten aanzien van verbrandingsinstallaties kan een provincie in haar PAP besluiten uitsluitend vergunning te verlenen voor integrale verbranding dan wel verbranding na voorscheiding. Het bestuderen van de milieugevolgen, als onderdeel van de besluitvorming, is dan wel zinvol.

De beschrijving van de bestaande toestand van het milieu en de te verwachten ontwikkeling daarvan moet het referentiekader bieden voor de beschrijving van de milieugevolgen van het plan. Aangegeven moet worden, welke knelpunten in de afvalverwijderingsstructuur invloed hebben op het milieu en welke van deze knelpunten met het plan aangepakt gaan worden. De beschrijving van de bestaande toestand kan daarom met name gericht zijn op die locatie(s), waarover in het PAP besluiten worden genomen.

De Commissie heeft de taak om in haar richtlijnen-adviezen te wijzen op de noodzakelijke beperkingen bij de keuze van de onderwerpen, die in het MER behandeld moeten worden. Ze kan daarbij suggesties doen (o.a. door middel van 'check-lists'), welke onderwerpen uit het plan voor een milieustudie in aanmerking komen en hoe dat zou kunnen gebeuren. In het richtlijnen-advies voor het PAP-Flevoland (project 241) is deze benadering voor het eerst uitgewerkt. Daarbij is ook gesuggereerd voor de verschillende onderwerpen uit het PAP 'milieunotities' op te stellen, waarin de onderzoekresultaten van de verschillende milieu-aspecten worden weergegeven. Deze notities kunnen ook bij het uiteindelijke PAP gevoegd worden.

5.3.4

Afstemming tussen MER en plan

Het kiezen van een goede organisatievorm, waarbij de wisselwerking tussen beleidmakers en milieu-onderzoekers groot kan zijn, is van belang voor een goede afstemming tussen plan en MER. In situaties, waarbij het opstellen van het MER te zamen met het opstellen van het plan plaatsvond, ontstond een samenhangend geheel. Bij de MER'en voor het zuiveringsslibplan Zuid-Holland, PAP-Limburg, PAP-Drenthe en PAP-Utrecht bleek een goede afstemming tijdens de voorbereiding structurerend te werken op de planvorming.

Bij de planvoorbereiding en het bestuurlijk overleg daarover zal aandacht moeten worden besteed aan het benoemen en uitwerken van de relevante milieu-aspecten, zodat m.e.r. in de planvoorbereiding wordt geïntegreerd. Het opstellen van (tussentijdse) milieunotities ten behoeve van dat overleg kan daaraan bijdragen.

In de vormgeving van plan en MER zou de samenhang tussen beide documenten tot uiting moeten worden gebracht. Zo kan de samenvatting van het MER in het PAP opgenomen worden. Ook kan er voor worden gekozen om bij ieder hoofdstuk in het PAP een samenvatting op te nemen van de milieu-informatie, die een rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van het beleid.

5.3.5 Actualiteitswaarde plan en MER

Een essentieel element in het afvalstoffenplan is de tijdplanning. Duidelijk moet worden aangegeven wanneer de verschillende maatregelen uit het PAP gerealiseerd dienen te zijn en wat de gevolgen voor het milieu zullen zijn van vertragingen in de realisatie. In dat kader is het ook van belang om vanuit milieu-oogpunt aan te geven in hoeverre er onzekerheden bestaan omtrent de realisatie van de maatregelen.

Dat beleidsplannen snel achterhaald kunnen worden, pleit voor een vlotte voorbereiding van een plan en een zekere mate van flexibiliteit van het plan om op de gewenste ontwikkelingen te kunnen inspelen.

Daarnaast is van belang, dat in het plan een periodiek uit te brengen uitvoeringsprogramma en een voortgangsrapportage wordt aangekondigd en dat een procedure wordt aangegeven, hoe het plan kan worden bijgesteld naar aanleiding van de resultaten van de voortgangsrapportage.

5.4 Tot slot

Bij de wijziging van de Wabm, waarbij de Afvalstoffenwet in de Wabm wordt opgenomen, zullen de provinciale afvalstoffenplannen in de huidige vorm verdwijnen. Het provinciaal afvalstoffenbeleid zal dan als onderdeel in een provinciaal milieubeleidsplan moeten worden opgenomen. In hoeverre m.e.r. van toepassing zal zijn op deze beleidsplannen is vooralsnog niet duidelijk. Daarmee zouden de hierboven gegeven aanbevelingen mogelijk niet meer toegepast kunnen worden. De ervaringen met m.e.r. voor provinciale afvalstoffenplannen kunnen ook nuttig zijn bij m.e.r. voor andere beleidsplannen, zoals bijvoorbeeld structuurschema's.

6.1 Inleiding

In de jaarverslagen van de Commissie m.e.r., die tot nu toe zijn verschenen, is erop gewezen, dat conclusies over de bijdrage van het instrument m.e.r. aan de besluitvorming moeilijk te trekken waren, vanwege de geringe ervaring met het volledig doorlopen van m.e.r.-procedures. Gezien de groei van het aantal initiatieven, waarbij m.e.r. wordt toegepast, zou verwacht kunnen worden, dat op dit moment een meer afgerond beeld zou kunnen worden gegeven van de waarde van m.e.r. voor de besluitvorming. Toch is het aantal besluiten, dat op basis van m.e.r. is genomen, slechts in geringe mate toegenomen. Op basis van slechts 25 besluiten blijft het nauwelijks verantwoord om de waarde van m.e.r. vast te stellen. De projecten, waarbij m.e.r. is toegepast op een beleidsplan, zijn hierbij bovendien ondervertegenwoordigd.

In dit hoofdstuk wordt volstaan met het weergeven van enkele ervaringen. Vooraf moeten daar enkele kanttekeningen bij worden geplaatst.

Verschillen in verwachtingspatroon

Voor een evaluatie van de bijdrage van m.e.r. aan besluitvorming kunnen enkele criteria⁶²] worden geformuleerd om het welzijn van m.e.r. te meten. De mate waarin aan de criteria wordt voldaan is echter alleen vast te stellen als ook vooraf duidelijk is, wat precies de verwachtingen zijn van de resultaten van m.e.r.

De m.e.r.-regeling is erop gericht om het milieubelang een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming door het verzamelen en bekendmaken van milieu-informatie. Uiteindelijk wordt echter in het politieke afwegingsproces bepaald, welke waarde aan die informatie wordt gehecht, en of daaruit prioriteit voor het milieubelang wordt afgeleid. De waardering van het milieubelang in verhouding tot andere belangen is per definitie subjectief. Dat heeft tot gevolg, dat besluiten die met m.e.r. worden genomen, niet per definitie milieuvriendelijker zijn dan besluiten die zonder m.e.r. tot stand zijn gekomen. Toch blijkt in de praktijk, dat sommigen wel zulke⁶³ verwachting koesteren over het resultaat van toepassing van m.e.r.]].

---

62 In het jaarverslag over 1987 heeft de Commissie er zeven geformuleerd: 1) betere milieu-informatie; 2) keuze voor minder ernstige milieu-effecten; 3) geen prioriteit van andere belangen in uiteindelijke keuze; 4) inspraak serieus nemen; 5) betere nazorg; 6) acceptatiegraad besluit; 7) optimaal milieu-rendement.

63 Zie o.a. de bijdrage van prof.dr. L. Reijnders aan het KIVI-symposium van 14 november 1989: *«Is het milieu gebaat bij de m.e.r.?»*.

Voor een systematisch onderzoek naar de waarde van m.e.r. voor de besluitvorming zou het daarom nodig zijn om aan te geven, van welke verwachtingen wordt uitgegaan, voordat de resultaten kunnen worden gekenschetst als 'incidenteel en marginaal' of als 'spectaculaire verbeteringen'. De Commissie gaat er in dit jaarverslag van uit, dat de rol van het milieubelang in de besluitvorming niet altijd en niet alleen af te meten is aan een wijziging van het voorgenomen besluit.

ontbreken van referentie

Een tweede probleem voor een systematische evaluatie van de bijdrage van m.e.r. aan de besluitvorming wordt gevormd door het ontbreken van een goede referentiesituatie. Initiatieven waarbij m.e.r. wordt toegepast, verschillen van initiatieven waarbij geen m.e.r. wordt toegepast. Vanwege de toegenomen aandacht voor het milieu en de snelle technologische ontwikkelingen kunnen resultaten van besluitvorming over projecten uit het verleden dan ook moeilijk worden vergeleken.

groot aantal betrokkenen

Een derde complicerende factor vormt het aantal betrokkenen bij m.e.r. Voor een volledig beeld is uitgebreid onderzoek nodig, waarbij alle betrokken partijen bij alle m.e.r.-projecten geraadpleegd zouden moeten worden. De Commissie ziet dit niet als haar taak. In het kader van de evaluatie van de Wabm zal uitgebreid onderzoek plaatsvinden door de hiertoe ingestelde evaluatiecommissie (ECW). De resultaten daarvan zullen mogelijk in het voorjaar van 1990 bekend worden.

Hoe lastig het is om de bijdrage van een instrument als milieu-effectrapportage te evalueren blijkt ook uit publicaties over de Amerikaanse Environmental Impact Assessment (EIA), die overigens ook zijn betrokken in de beraadslagingen van de Tweede Kamer bij de invoering van milieu-effectrapportage⁶⁴.

Uit een steekproef van 200 milieu-effectrapporten, die waren verschenen in de eerste twee jaar na het van kracht van worden van de NEPA⁶⁵, werd geconcludeerd dat in geen enkel geval het initiatief was ingetrokken of ingrijpend gewijzigd. Slechts zeer incidenteel leidde EIA tot verscherping van normen of herziening van een project.

---

64 Tweede Kamer, vergaderjaar 1984 - 1985, 16814, nr. 10. Ook in de *Nota naar aanleiding van het eindverslag* (23 januari 1985) wordt verwezen naar Amerikaanse ervaringen:

Evaluation of EPA's EIS program for wastewater treatment facilities - *Maegher, J.W. and R.S. Scott* - U.S. Environmental protection Agency, Washington, D.C.

65 National Environmental Policy Act, 1969, USA.

Daarentegen werd in een EPA studie over 58 projecten geconcludeerd, dat in meer dan de helft van de gevallen EIA had geleid tot veranderingen in het initiatief. Volgens deze laatste studie zou EIA in meer dan 70 % van de gevallen tot een grotere bescherming van het milieu hebben geleid.

De volgende paragraaf gaat eerst in op de elementen van de m.e.r.-procedure, die dienen bij te dragen tot een volwaardige plaats van het milieu in de besluitvorming. Daarna worden de ervaringen van de Commissie besproken.

De Commissie hoopt met deze opmerkingen tevens een bijdrage te kunnen leveren aan de evaluatie van de Wabm en het werk van de ECW.

6.2 Elementen uit de m.e.r.-procedure

M.e.r. is erop gericht het milieubelang naast andere belangen een volwaardige plaats te geven in het besluitvormingsproces⁶⁶] bij initiatieven, waarvan bij uitvoering belangrijke gevolgen voor het milieu zijn te verwachten. Daarvoor bevat de m.e.r.-procedure een aantal procedurele en een aantal inhoudelijke voorzieningen en waarborgen. Als procedurele elementen kunnen worden beschouwd:

- de opstelling van richtlijnen voor een MER⁶⁷]
Ten gevolge hiervan zullen de betrokken instanties en personen, nog vóórdat het initiatief volledig is uitgewerkt, nadenken over mogelijke alternatieven en over milieugevolgen.
- de verplichting om in het besluit te motiveren⁶⁸ hoe de resultaten van m.e.r. betrokken zijn in de besluitvorming]
Hoewel het in principe mogelijk is, dat bij het besluit op geen enkele wijze rekening wordt gehouden met de informatie uit het MER, maakt dit voorschrift het voor het bevoegd gezag moeilijk om deze informatie volledig te negeren. Naar verwachting kan dit voorschrift ook bij beroepen een rol gaan spelen. Hier bestaan echter nog geen voorbeelden van.
- de verplichting tot uitvoering van een evaluatieprogramma na het besluit⁶⁹].
Daarmee wordt beoogd, dat na uitvoering van het project controle plaatsvindt op de feitelijk optredende milieu-effecten. Het bevoegd gezag moet de resultaten van deze evaluaties openbaar maken en ook toezenden aan de Commissie. Ook met dit procedurele element is nog weinig ervaring opgedaan.

---

66 Memorie van Toelichting, hoofdstuk II, §1: «Definitie en doelstelling van m.e.r.».

67 Wabm, art. 411 t/m 41o.

68 Wabm, art. 41ak, lid 1.

69 Wabm, art. 41ak, lid 2 en art. 41am t/m aq.

6.3 Ervaringen

De procedurele waarborgen blijken voor de besluitvorming bij iedere m.e.r. van grote waarde. Het is een veel gehoorde opmerking van de betrokken partijen, dat m.e.r. de besluitvorming stroomlijnt en er in belangrijke mate toe bijdraagt, dat de belanghebbenden in een vroeg stadium met elkaar overleggen over het voornemen en de te volgen procedure.

Hierdoor is de keuze van een alternatief geen plotselinge gebeurtenis; m.e.r. is een proces, waarbij zowel de initiatiefnemer als het bevoegd gezag ideeën gaandeweg steeds verder concretiseren. De planvorming verloopt - vanaf de startnotitie via richtlijnenadvies, richtlijnen, MER, inspraak en toetsing - iteratief⁷⁰]. Daarom is moeilijk na te gaan, of de initiatiefnemer tijdens dit proces van zijn oorspronkelijke voornemen is afgeweken.

Dit proces speelt zich trouwens niet alleen af via de formele stappen in de m.e.r.-procedure, waarbij de initiatiefnemer, zonder inbreng van anderen, naar aanleiding van de richtlijnen en de wettelijke voorschriften, een MER opstelt. Steeds vaker overleggen de initiatiefnemer of het bevoegd gezag ook tijdens het opstellen van een MER informeel met (het secretariaat van) de Commissie. Hiermee beoogt de Commissie ook de initiatiefnemer te stimuleren om milieuvriendelijker oplossingen te vinden voor zijn probleemstelling.

Inhoudelijk onderscheidt m.e.r. zich van andere procedures door de verplichting om alternatieven te beschouwen, waaronder in ieder geval het alternatief, waarbij de beste bestaande mogelijkheden voor de bescherming van het milieu worden toegepast⁷¹]. Bovendien is het bevoegd gezag verplicht om conclusies uit het evaluatie-onderzoek te trekken en zo nodig maatregelen te treffen om optredende milieu-effecten, die bijvoorbeeld ernstiger zijn dan in het MER werd voorzien, zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken⁷²].

De Commissie heeft met de inhoudelijke elementen van de m.e.r.-procedure inmiddels de volgende ervaringen:

- 1) De verplichting om milieu-effecten van verschillende alternatieven te beschrijven en deze met elkaar te vergelijken blijkt in de praktijk te kunnen leiden tot aanpassingen in het uiteindelijke voorkeursalternatief. Het betreft meestal aanpassingen aan de installatie of inrichtingswijze of het leidt tot de keuze van een (gedeeltelijk) andere locatie.

70

71 Wabm, art. 41j, lid 1, sub b en lid 3.

72 Wabm, art. 41ap, lid 1.

- 2) De verplichting om expliciet aan te geven, wat het meest milieuvriendelijke alternatief is, blijkt een zinvol eigen element van m.e.r. Initiatiefnemers zijn vaak geneigd om hun eigen initiatief als het beste te beschouwen, ook voor het milieu. Zij worden gedwongen om dit idee te onderbouwen, dan wel bij te stellen.

Toch blijkt, dat sommige initiatiefnemers ertoe neigen om de beschrijving van alternatieven voor hun voornemen af te doen als louter formele verplichting.

- 3) Bij het besluit over het voornemen wordt meestal niet het meest milieuvriendelijke alternatief gekozen. Wel worden vaak onderdelen van het meest milieuvriendelijke alternatief, die in het begin van de m.e.r.-procedure nog niet als mitigerende maatregelen waren onderkend, toegevoegd aan het voorkeursalternatief.

Tijdens het afwegingsproces van de verschillende alternatieven spelen immers, zoals eerder gesteld, niet alleen milieu-overwegingen een rol. Vrijwel altijd zijn financiële beperkingen ook een belangrijke factor in het besluitvormingsproces. Voor milieuvriendelijker alternatieven geldt vaak, dat ze - althans op korte termijn - duurder zijn dan andere oplossingen. Daarbij komt, dat extra investeringen voor het milieu bij een voor het milieu al gunstig initiatief minder 'rendement' opleveren dan bij een sterk milieuschadelijk voornemen.

Wanneer de verinnerlijking van het milieubeleid voortschrijdt, en de initiatieven die in procedure worden gebracht steeds milieuvriendelijker van aard worden, dan kan eerder genoemd principe ertoe leiden, dat men er steeds minder vaak voor kiest om nog extra milieubescherpende maatregelen te treffen.

- 4) Vaak wordt het aantal alternatieven, dat tijdens de m.e.r.-procedure wordt beschouwd, groter dan aanvankelijk de bedoeling van de initiatiefnemer was. Dit betreft vooral locatie-alternatieven. De uitwerking⁷³ van de alternatieven is echter lang niet altijd gelijkwaardig⁷³, en soms zijn beschreven alternatieven ook niet in gelijke mate realiseerbaar als het oorspronkelijk voornemen of het voorkeursalternatief. Of van deze alternatieven vervolgens ook gebruik wordt gemaakt bij de uiteindelijke keuze, hangt af van het bevoegd gezag.

---

73 Hierop stuitte de Commissie bijvoorbeeld bij toetsing van de MER'en over de Westrandweg en het hoofdwegenet in de regio Schiphol (project 170): in deze MER'en waren wel maatregelen beschreven in de sfeer van het openbaar vervoer, maar deze waren veel globaler aangegeven dan de plannen voor wegaanleg. De Commissie heeft verzocht om de openbaar vervoer maatregelen concreter uit te werken, zodat in de besluitvorming een beter beeld mogelijk zou zijn van hun probleemoplossende mogelijkheden. Dit verzoek sloot aan bij het beleidsvoornemen van het *Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer* (Tweede Kamer vergaderjaar 1988 - 1989, 20922, nrs. 1 - 2), waarin een projectnota/MER wordt beschreven als een breed opgezette studie, zowel in probleemstelling als in alternatieven, en waarin alle vervoersnetten worden beschouwd. De Commissie heeft waardering voor de inspanningen van Rijkswaterstaat Noord-Holland om deze concretisering te leveren, en voor het resultaat van de inspanningen, dat in een aanvulling op de milieu-effectrapporten verscheen.

Slechts in een klein aantal gevallen draagt m.e.r. op opvallende wijze bij aan de besluitvorming. De uitvoering van de Slufterdam voor de berging van baggerspecie uit het benedenrivierengebied (project 102) geschiedde volgens een locatie- en uitvoeringsalternatief, dat bij de start van de procedure niet was voorzien. De m.e.r. voor de uitbreiding van de luchthaven Maastricht (project 120) levert een directe bijdrage aan de normstelling voor geluidhinder van nachtelijk vliegverkeer, die consequenties heeft voor de besluitvorming over de uitbreidingsinitiatieven van andere vliegvelden in Nederland. Bij de m.e.r.'s voor het eenheidsoefenterrein Groote Veld (project 138) en het compagniesoefenterrein Havelte (project 171) worden andere locaties in beschouwing genomen dan aanvankelijk was voorzien in de startnotities. Bij de m.e.r. voor het eenheidsoefenterrein De Haar (project 129) is tijdens de procedure een alternatief in discussie gekomen met een dubbel oefenterrein, waardoor een initiatief voor een ander oefenterrein, dat in Anloo was geprojecteerd, niet gerealiseerd zou hoeven worden.

Bijlagen bij het jaarverslag 1989 van de
Commissie voor de milieu-effectrapportage

BIJLAGE 1

Lijst van leden van de Commissie voor de milieu-effectrapportage, met woonplaats

Prof.dr. E.H. Adema te Doorwerth
Prof.ir. J.F. Agema te 's-Gravenzande
Drs. J.W. Beijersbergen te Kerkwerve
Dr. J.A. van den Berg te Zeist
Dr. E.P.H. Best te Utrecht
Prof.dr. K. Biersteker te Wageningen
Prof.dr.ir. E.W. Bijker te Maassluis
Prof.ir. C. Bijkerk te Rhenen
Dr. B.J. Blaauboer te Maarssen
Ir. M.G.M. den Blanken te Cadier en Keer
Dr. E.F. Blokker te Rotterdam
Dr.ir. D.E. Boas-Vedder te Rotterdam
Dr. J.S.M. Boleij te Wageningen
A.P.H.M. Boonman te Brunssum
Drs. A. Bours te Amsterdam
Prof.dr. K. Bouwer te Groesbeek
Prof.ir. L.J. Brasser te De Lier
Prof.dr.ir. N. van Breemen te Wageningen
Ir. J.S. van Broekhuizen te Assen
Ir. H.S. Buijtenhek te Deventer
Prof.dr.ir. P.J.H. Bultjes te Hilversum
Ir. P.M. Buis te Zeist
Drs. W.C. Bus te Haren
Prof.dr. L.A. Clarenburg te Pijnacker
Ir. C. de Cler te 's-Gravenhage
Ir. H.J. Colenbrander te Velp
Dr. F. Colijn te Leidschendam
Ir. H. Compaan te 's-Gravenhage
Dr. L.A. Conrads te Houten
Dr. J.W. Copius Peereboom te Nijmegen
Ir. W. Cramer te Woubrugge
Prof.dr.ir. J.C. van Dam te Pijnacker
Dr. N.M.J.A. Dankers te Den Burg
Ir. J.G.H.R. Diephuis te Lochem
Ir. H. Dijkstra te Zetten
Ir. A.H. Dirkzwager te Lelystad
Dr.ir. P. Doelman te Wageningen
Ing. A.J. Dragt te Leusden
Ir. J.C.H. Drost te Hellevoetsluis
Ir. W. van Duijvenbooden te Woudenberg
Ir. K.A. Duijves te Petten
Ir. L.E. Duvoort-van Engers te Amersfoort
Ir. B.Th. Eendebak te Oosterbeek
Dr. H. Eljssackers te Wageningen
Dr. D. Eisma te Bergen
Prof.dr. G.B. Engelen te Hengelo (Gld.)
Prof.dr. W.A. van Es te Amersfoort
Ing. J.L.J. van Es te 's-Gravenhage
Dr. J.H. Ettema te Amsterdam
Dr. V.J. Feron te Zeist
Dr.ir. A.J. Flach te Overveen
Ir. D.H. Frieling te Almere
Dr. M.J. Frissel te Heesum
Dr. J.A. Goedkoop te Bergen
Dr. J.G.A. de Graaf te Rijswijk
Dr. N.J.A. Groen te Zeist
Dr. A.P. Grootjans te Groningen
Dr. H. de Haan te Lemmer
Prof.dr.ir. F.A.M. de Haan te Wageningen
Dr. P. Hagel te IJmuiden
Kol. b.d. G.H. Hagen te Breda
Ir. J. van der Harst te Voorschoten
Ir. G.J. Heij te Driebergen
Prof.dr. P.Th. Henderson te Valkenburg aan de Geul
Dr.ir. Ch.F. Hendriks te Vlaarding
Ir. H.Ch.M. Heyning te Amsterdam
Dr.ir. J. Hoeks te Wageningen
Drs. L. Hordijk te Hoogland
Ir. A.Th. ten Houten te Wageningen
Dr. H. Hueck te Delft
Prof.dr. E.A. Huismans te Puiflijk
Ir. C. Huygen te Delft
Ir. Chr. J. Huyskens te Dommelen
Dr. W. Joenje te Wageningen
Ing. L.A.B. de Jong te Boskoop
Prof.dr. E.N.G. Joosse-van Damme te Nederhorst den Berg
Prof.dr.ir. J.P.Th. Kalkwijk te Benthuisen
Drs. W.J. ter Keurs te Voorschoten
Ir. P. de Kiewit te Soest
Prof.dr. L.H. Klaassen te Rotterdam
Ir. N. van der Kleij te Bergen
Ir. W. Klein te Lochem
Ir. F.R. Klein te Ouderkerk a/d Amstel
Ir. G.J. Kleinhoonte van Os te Schiedam
Drs. R.H.J. Klok te Amersfoort
Prof.dr. J.H. Koeman te Wageningen
Prof.dr. J. Kommandeur te Groningen
Ir. B.N. de Koning te Rhooen
Prof.ir. P.C. Kreijger te Waalre
Ir. B.G. Kreiter te Putten
Drs. J.W.M. Kuyjpers te Berkel en Rodenrijs
Drs. R.H.D. Lambeck te Kapelle
Mr. C. Lambers te Grootegast
Ir. P.H.R. Langeweg te 's-Gravenhage
Mr.ir. J.A.M. van der Lee te Lelystad
Dr. H.P. Leenhouts te Bennekom
Ir. J. Leentvaar te Lelystad
Prof.dr. R. van der Lende te Groningen
Prof.dr.ir. H.N. van Lier te Kesteren
Prof.dr. L. Lijklema te Renkum
Dr. H.J. Lindeboom te Den Burg
Prof.ir. H.P.S. van Lohuizen te Muiden
Prof.mr. D.A. Lubach te Lutjegast
Prof.dr.ir. F.M. Maas te Breda
W.A.S. van Meel te Zwolle
Dr.ing. A. von Meier te Nieuw Vennepe
Ing. W. Meijnen te Utrecht
Ing. J.A. Mertens te Tilburg
Ir. E.J. Mesu te Bennekom
Ir. M.G. Mey te Delft
Dr. L.R. Mur te Vinkeveen
Prof.dr. A. Nentjes te Roden

Dr. H. Nieboer te De Bilt
 Prof.dr.ir. E.M.M.G. Niël te Maastricht
 Prof.dr. P. Nijkamp te Leiden
 Mr. P.G.A. Noordanus te 's-Gravenhage
 Drs. G.M.R.A. van Oort te Zeist
 Ir. W.A. Oosting te Leidschendam
 Dr. P.F.M. Opdam te Utrecht
 Ir. A. Paape te Voorschoten
 Lt.kol. b.d. W. Pera te Leiden
 Prof.ir. H. Peters te Hengelo
 Ir. P.A.R. Post van der Burg te Oostvoorne
 Prof.dr. A.G. Posthumus te Bennekom
 Prof.dr. H. Postma te Den Burg
 Drs. T.E. Puister te Haren
 Dr.ir. P.E. Rijtma te Wageningen
 Prof.dr. J. Ringelberg te Putten
 Ir. T.F. Risselada te 's-Gravenhage
 Drs. E. Romijn te Oosterbeek
 Mr.dr. C.J.M.A. van Rooij te Eindhoven
 Dr.ir. J.P.N.L. Roorda van Eijsinga te Naaldwijk
 Dr.ir. N.P.H.J. Roorda van Eijsinga te Delft
 Ir. P. Santema te Voorburg
 Ir. J.B.R. van der Schaaf te Apeldoorn
 Ir. R.P.H.P. van der Schans te Bennekom
 Dr. R. Schilt te Hilversum
 Ir. D.L.H. Slebos te Baambrugge
 Dr. baronesse C.J.M. Sloet van Oldruitenborgh te Bennekom
 Dr. W.A. Smit te Denekamp
 Drs. J.H. Smittenberg te Irnsum
 Ir. K.A.A. van der Spek te Amersfoort
 Dr. A.P. Spruijt te Bunnik
 Ir. J.H.A.M. Steenvoorden te Bennekom
 Drs. J.W. Stellingwerff te Boskoop
 Prof.dr. C.W. Stortenbeker te Arnhem
 Dr.ir. G. van Straten te Oldenzaal
 Ir. A.G. Stroband te Bilthoven
 Ir. T. Teeuwen te Amersfoort
 Prof.dr. E. Tellegen te Amsterdam
 Prof.ir. M. Tels te Eindhoven
 Prof.dr. J.H.J. Terwindt te Leusden
 Prof.ir. P. Tideman te Bennekom
 Drs. S.P. Tjallingii te Gouda
 Dr. F.P.C.L. Tonnaer te Thorn
 Prof.ir. E.J. Tuininga te Leusden
 Prof. dr. W.C. Turkenburg te Amsterdam
 Prof.dr H.A. Udo de Haes te Leiden
 Dr. H.E. van de Veen te Terwolde
 Dr. J. Veen te Marum
 Dr. A.A. de Veer te Rhenen
 Ir. A. Verbeek te Ugchelen
 Mr. P.J. Verdam te Bilthoven
 Ir. J.H.G. Verhagen te Wageningen
 Drs. R. Verhoef te Schagen
 Ir. W.J. Vervetjes te Rotterdam
 Prof.drs. J.A.J. Vervloet te Bennekom
 Dr. W. van Vierssen te Bennekom
 Ir. J.J. Vinjé te Emmeloord
 Mr.ing. A.H. Vitters te 's-Gravenhage
 Dr. C.A.J. Vlek te Onnen
 Prof.dr. E.W. Vogel te Leiden
 Dipl.ing. K.P. Vollmer te Rijswijk
 Prof.ir. J. Volmuller te Driebergen
 Drs.ing. J.B. Vos te Almere
 Ir. E.G.H. Vreedenburgh te Capelle a/d IJssel
 Prof.dr. J.D. van der Waals te Garderen
 Prof.dr.ir. L. Wartena te Breedenbroek
 Prof.ir. A.F. van Weele te Stolwijk
 Prof.mr. J. Wessel te Noordwijk
 Dr. A.A.E. Wibowo te Amsterdam
 Drs. J. Wiertz te Houten
 Dr. A.J. Wiggers te Leersum
 Prof.ir. H. Wiggerts te Delft
 Drs. P. Winkel te Voorschoten
 Drs. G. van Wirdum te Wijk bij Duurstede
 Dr. P. de Wolf te Oosterend
 Ir. P.H.J. de Wringer te Rotterdam
 Ir. A.J.A. Zaat te Oegstgeest
 Prof.dr. R.A. de Zeeuw te Appingedam
 Dr. G.J. Zijlstra te Amsterdam
 Prof.dr. J.T.F. Zimmerman te De Koog
 Prof.dr. P. Zonderwijk te Bennekom

BIJLAGE 2

Lijst van personen, die tot nu toe zijn opgetreden als adviseur van de Commissie,
met woonplaats

Dr. Th.G. Aalders te Bilthoven
Prof.dr. K. Aurand te Berlin
Drs. G.J. Baayens te Dwingeloo
Ing. W.G. Been te Schiedam
Drs. A.J. Beintema te Doorn
Ir. S.J. Bennema te Zwolle
Drs. W. Bleuten te Houten
Dr. J.P. Boon te Assen
Ir. G. Boonzaaijer te Loon op Zand
Ir. J.J. Bruin te Rotterdam
Dr. A.M.H. Brunsting te Utrecht
Dr.ing. J. Coumans te Weert
Dr. F. Creutzberg te Den Helder
Ir. A.J. van Dijk te Ubbergen
Dr.ir. F. van Dorp te Rütihof/Baden - Zwitserland
Dr. J.M. Drees te Haarlem
Drs. P. Driessen te Nijmegen
Prof.mr. G.Th. Drupsteen te Amsterdam
Ing. C.L. Eenkema te Tynaarlo
Drs. H.C. Eerens te Utrecht
Ing. J. van Erkel te Dieren
Ir. M.J. Fabery de Jonge te Gorssel
Drs. E.W.J. Ford te Voorburg
Ir. G. Gelderblom, gen.maj. b.d. te Zoetermeer
Mr. P.W.A. Gerritzen-Rode te Amsterdam
Prof.mr. P.C. Gilhuis te Tilburg
Ir. P. Glasbergen te Bilthoven
Dr. G. Gonggrijp te Maarsbergen
Prof.dr.ir. J. de Graauw te Zoetermeer
Ing. H. Graeber te Nijmegen
Ir. G. Grakist te Doorn
Dr.ir. H. Harssema te Renkum
Ir. W.J. Heijnen te Rozendaal
Drs. C.J. Hemker te Amsterdam
Dr.ir. Ch.F. Hendriks te Vlaardingen
Dr. R. Heremans te Vilvoorde, België
Drs. D van der Hoek te Bennekom
Prof.dr.ir. J. de Hoog te Wageningen
Ir. C. Hordijk te Delft
Ir. Y.J.P. Horsten-van Santen te Nuland
Ir. L.H. Huisman te Ermelo
Drs. R.S. Hulst te Hoevelaken
Mr. A.H. IJlstra te Utrecht
Mr.drs. J.H. Jans te Almere
Ing. R.P.M. Jansen te Leidschendam
Dr.ir. J.M.A. Janssen te Wageningen
Ir. J.P.G. van der Kamer te Arnemuiden
Drs. R.H. Kemmers te Rhenen
Ir. A. Kiestra te Boxtel
Dr.ir. A. Klapwijk te Bennekom
Drs. C.E. Kleyn te Maastricht
Ir. J. de Koning te Apeldoorn
Ir. I. Koster te Bennekom
Dr. Th.W. Kuijper te Beilen
Ing. P. van Leeuwen te Berkel en Rodenrijs
Ing. A.J. Loo te Gulpen
Ir. J.A. Lörzing te Rhenen
Drs. J.W.A. Lustenhouwer te Diemen
Dhr. C. van Maanen te Zaanstad
Mr. F.J. Meijer Drees te Haarlem
Drs. R.G. Mes te Utrecht
Ir. P.G. Meyer te Vught
Ir. C.A. Moerman te Huizen
Ir. N. Molenaar te Bilthoven
Drs. J.L. Mulder te Heemskerk
Ir. E. Mulder te Ughelen
Ir. J.H.C. Mülschlegel te Zeist
Ir. K. Nije te Amersfoort
Ir. C. Nijhof te Leiden
Ing. A.H.P.M. Raaymakers te Schiedam
Ir. B. Radema te Rotterdam
Ir. P. van Rangeloof te Leiden
Drs. M.J.S.M. Reynen te Buurmalsen
Ir. H. Rogaar te Wageningen
Ing. C. Roos te Apeldoorn
Drs. J. Rooth te Utrecht
Prof.mr. D.W.P. Ruitter te Hengelo
Ir. E.Ph. J. de Ruitter te Nootdorp
Mr. D. Samkalden te Amsterdam
Dr.ir. T. Schneider te Soest
Ir. R.G. Schölvinc te Bergen
N.B. Schomaker te Cincinnati, Verenigde Staten
Ir. P.T. Schure te 's-Hertogenbosch
Drs. A.A. Sein te Ede
Drs. A.H.J.T. Siepman te Vught
Dr.ir. K.W. Smilde te Haren (Gr.)
Ir. J.C. Stans te Moordrecht
Dr. W.A.M. den Tonkelaar te Voorburg
Ir. H. Vaessen te Zevenaar
Drs. B.M. van Beijma-van Dam te Monnickendam
Ing. H.J. van Veen te Beekbergen
Ir. A.F. in 't Veld te Warnsveld
Prof.dr.ir. A. Verruijt te Zoetermeer
Dr.ir. C.W. Versluis te 's-Gravenhage
Ir. J.L.M. van der Voet te Rhenen
Prof.dr.ir. G.D. Vogels te Nijmegen
Ir. J.H. Voorburg te Rhenen
Ing. F. van Voorneburg te Apeldoorn
Drs. N.P.J. de Vries te Groningen
Ir. P. Vrijlandt te Utrecht
Prof.ir. M.J. Vroom te Wageningen
Prof.ir. J.J. van der Vuurst de Vries te Bloemendaal
Prof.dr. V. Westhoff te Groesbeek
Drs. S.E. van Wieren te Bennekom
Ir. A.L.J. Wijnhoven te Arnhem
Ir. J.J. van Willigenburg te Amsterdam
Ir. F.J. Zandvoort te Hendrik Ido Ambacht

BIJLAGE 3

Samenstelling van presidium en secretariaat

Voorzitter	:	dr. H. Cohen
Plaatsvervangend voorzitters	:	ir. J. van Dixhoorn drs. H. G. Ouwerkerk dr. J.Th. de Smidt ir. K.H. Veldhuis
Secretaris	:	drs. J.J. Scholten
Plaatsvervangend secretaris	:	ir. R.I. Seijffers
Adjunct-secretaris	:	drs. H. Huisman
Documentalist/werkgroepsecretaris	:	drs. M. Odijk
Werkgroepsecretarissen	:	drs. M. Buitenkamp ir. M.P.T.M. de Cleen drs. M. van Eck drs. R.L.J.M. Klerks mr. E. van Rosmalen
1e secretaresse/adm. manager/rekenplichtige	:	M.C.F. Bekkers
2e secretaresse	:	J. van Oudbroekhuizen-de Leeuw
Secretaresses	:	A. van 't Ende M.F.B. Huwaë P.B.N. Mattaputty S.M. van Neerbos J.M. Smiet-Heyman C. Vos
Assistent-documentalist	:	P. Sanchez A.M. Vis

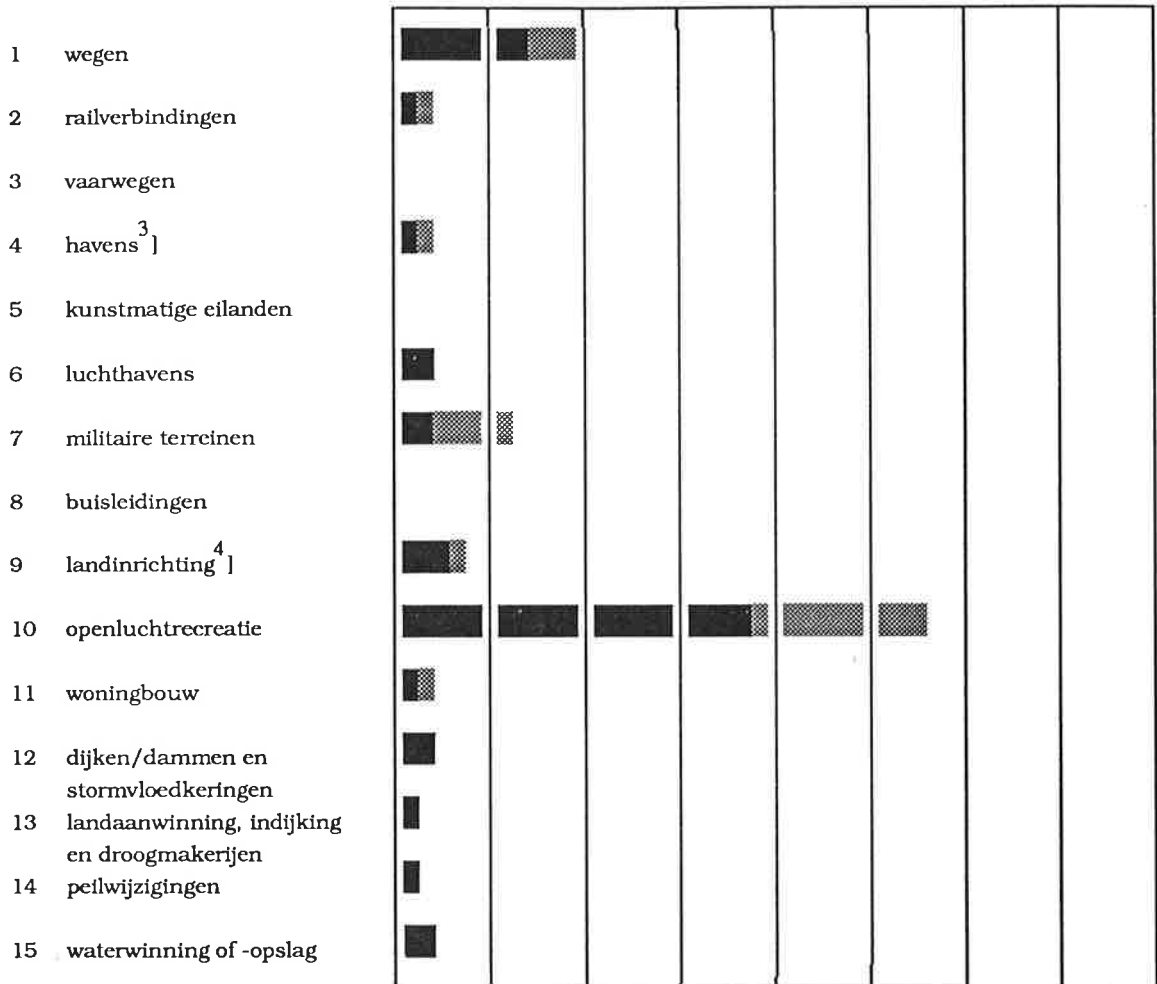
Voorts verrichtten in 1989 secretariaatswerkzaamheden voor m.e.r.-projecten: drs. H.C. Christerus, Ir. L.J. Goudswaard, drs. J. van Haeren, G.W.F. Herengreen, ir. R. Rense, drs. M.J. Visschers.

BIJLAGE 4

Overzicht van aantallen projecten¹ per (hoofd-)categorie als onderscheiden in het Besluit m.e.r.²; stand van zaken per 31 december 1989

LEGENDA: gestart in periode t/m 1988
 gestart in 1989

nr. omschrijving van de (hoofd)categorie   aantal: elke verticale streep markeert vijf projecten. Bij meer dan 40 projecten gaat de markering door op de volgende regel.

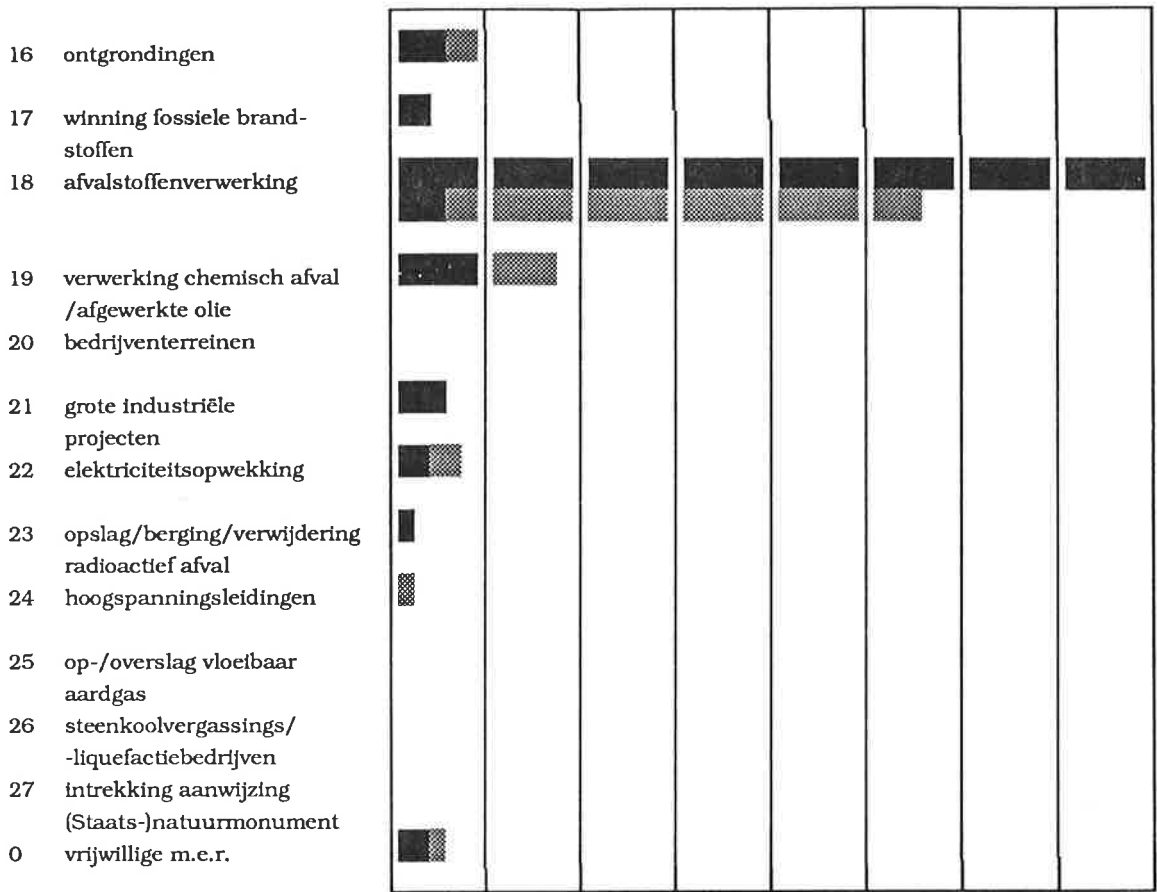

1 Projecten waarover de Commissie m.e.r. adviseerde. Projecten tijdens het interimbeleid zijn niet in dit schema opgenomen. Projecten, waarbij de Commissie adviseerde over ontheffing van de m.e.r.-plicht, zijn wel in dit schema opgenomen. Aangezien sommige projecten bovendien meerdere categorieën besluiten (kunnen) omvatten, komt het aantal grijze blokjes niet overeen met het aantal uitgebrachte adviezen.

2 Staatsblad 278, 20 mei 1987.

3 De toetsing van het rapport over de Dollardhavens (project 126) is hierbij als MER gerekend.

4 Ten behoeve van de overzichtelijkheid van de indeling worden hiertoe in dit schema de landinrichtingsprojecten gerekend, waarbij de Commissie het HELP-rapport inhoudelijk heeft gezien in het licht van de criteria die daarvoor het kader van de m.e.r. gelden (op grond van de besluiten rond de motie-Van Noord over m.e.r. en landinrichting).

BIJLAGE 5

Lijst van door de (Voorlopige) Commissie voor de milieu-effectrapportage uitgebrachte adviezen, rapporten en verslagen

Project-
nummer

1982

- 101 Advies richtlijnen milieu-effectrapport oeververbinding ten westen van Rotterdam
april 1982 ISBN 90-71887-01-4
- 103 Advies richtlijnen milieu-effectrapport Grevelingen zout of zoet
6 juli 1982 ISBN 90-71887-07-3
- 102 Advies richtlijnen milieu-effectrapport grootschalige kustlocatie voor de berging van baggerspecie uit
het benedenrivierengebied
november 1982 ISBN 90-71887-02-2

1983

- 112 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport woningbouwlocatie Amsterdam-Nieuw Oost
9 juni 1983 ISBN 90-71887-03-0
- 115 Eendoordeel over het milieu-invloedenrapport inzake de aardgasontzwevelingsinstallatie van de NAM bij
Emmen
24 augustus 1983 ISBN 90-71887-13-8
- Verslag van een werkbezoek aan Canada door het præsidium van de Voorlopige Commissie voor de milieu-
effectrapportage van
28 september tot 9 oktober 1983 ISBN 90-71887-04-9

1984

- 117 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport keuze van locatie(s) voor het gecontroleerd storten van
afval in het Overijsselse deel van het gewest Midden-IJssel
27 juni 1984 ISBN 90-71887-14-6
- 103 Toetsingsadvies milieu-effectrapport keuze Grevelingenmeer zout of zoet
27 november 1984 ISBN 90-71887-08-1
- 121 Aanbevelingen voor de inhoud van het milieu-invloedenrapport inzake een luchtscheidings- en een gas-
menginstallatie te Vilsteren (gem. Ommen)
december 1984 ISBN 90-71887-10-3

1985

- 116 Advies voor richtlijnen voor het milieu-effectrapport locatie-onderzoek (sub)regionale geluidhinderrecreatie-terreinen in het stadsgewest Breda
9 januari 1985 ISBN 90-71887-05-7
- 102 Toetsingsadvies over de projectnota/MER grootschalige locatie voor de berging van baggerspecie uit het benedenrivierengebied
31 januari 1985 ISBN 90-71887-16-2
- 111 Advies richtlijnen milieu-effectrapport C₂-deponie op de Maasvlakte
februari 1985 ISBN 90-71887-17-0
- 123 Advies richtlijnen milieu-effectrapport verwerkings- en opslagbedrijf voor radioactief afval
24 mei 1985 ISBN 90-71887-09-X
- 125 Advies richtlijnen milieu-effectrapport baanverlenging luchthaven Eelde
juli 1985 ISBN 90-71887-06-5
- 121 Toetsingsadvies over het milieu-invloedenrapport luchtscheidingsinstallatie en mengstation-C in Ommen
23 juli 1985 ISBN 90-71887-11-1
- 116 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport ten behoeve van het locatie-onderzoek naar (sub)regionale terreinen voor geluidhinderrecreatie in het stadsgewest Breda
december 1985 ISBN 90-71887-15-4

1986

- 123 Toetsingsadvies over het locatie-onafhankelijk milieu-effectrapport en advies richtlijnen voor het locatie-gebonden milieu-effectrapport inzake opslag en verwerking van radioactief afval
24 januari 1986 ISBN 90-71887-18-9
- 120 Aanbevelingen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Oost-westbaan luchthaven Zuid-Limburg
februari 1986 ISBN 90-71887-12-X
- 126 Toetsingsadvies over de Umweltuntersuchung Dollarthafenprojekt Emden
11 februari 1986 ISBN 90-71887-20-0
- 111 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport voor de deponie van niet-verwerkbaar chemisch afval op de Maasvlakte
14 maart 1986 ISBN 90-71887-19-7
- 119 Advies richtlijnen milieu-effectrapport ontgrondingenplan (beton- en metselzand)
27 oktober 1986 ISBN 90-71887-21-9

-
- 101 Toetsingsadvies over projectnota/milieu-effectrapport oeververbinding ten westen van Rotterdam
5 januari 1987 ISBN 90-71887-25-1
- 131 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport A57 op Walcheren (Veerse Dam - Middelburg)
12 januari 1987 ISBN 90-71887-22-7
- 107 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport compagniesoefenterrein Ginkelse Heide
12 januari 1987 ISBN 90-71887-23-5
- 132 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport rijksweg 16 bij Rotterdam (Overschie - Kralingseplein)
15 januari 1987 ISBN 90-71887-24-3
- Keurmerk voor de m.e.r., taken en werkwijze van de Commissie voor de m.e.r.
februari 1987 ISBN 90-71887-26-X
- 129 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport eenheidsoefenterrein 'De Haar'
18 maart 1987 ISBN 90-71887-27-8
- 117 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport afvalberging Midden-IJssel
16 april 1987 ISBN 90-71887-29-4
- 118 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport kampeer- en watersportcentrum 'Broekerhaven'
23 april 1987 ISBN 90-71887-28-6
- 105 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport strandvlakte IJmuiden
29 april 1987 ISBN 90-71887-30-8
- 109 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport plan voor de verwijdering van zuiveringsslib Zuid-Holland
10 juni 1987 ISBN 90-71887-32-4
- 136 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport integrale afvalverwerking stadsgewest 's-Hertogenbosch
11 juni 1987 ISBN 90-71887-31-6
- 142 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport stormvloedkering Nieuwe Waterweg
30 juni 1987 ISBN 90-71887-34-0
- 139 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport Amer-9 kolencentrale te Geertruidenberg
1 juli 1987 ISBN 90-71887-33-2
- 130 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport centrale afvalstoffenplaats Nijehaske-Noord
14 juli 1987 ISBN 90-71887-35-9
- 145 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport partiële herziening afvalstoffen-
plan provincie Flevoland (locatiekeuze kolenreststoffenberging Flevocentrale)
21 augustus 1987 ISBN 90-71887-36-7
- 135 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport Hemweg-8 kolencentrale te Amsterdam
21 augustus 1987 ISBN 90-71887-38-3
- 141 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport hogesnelheidsspoorlijn Parijs - Brussel - Keulen / Am-
sterdam
28 augustus 1987 ISBN 90-71887-37-5
- 140 Advies voor richtlijnen voor het milieu-effectrapport provinciaal afvalstoffenplan Noord-Brabant
28 augustus 1987 ISBN 90-71887-40-5
- 120 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport uitbreiding luchthaven Zuid-Limburg
31 augustus 1987 ISBN 90-71887-39-1

- 148 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport verbranding zuiveringslib Oost-Brabant
29 september 1987 ISBN 90-71887-41-3
- 149 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport zoutwaterlozing in verband met de aanleg van cavernes
voor de opslag van aardgas
8 oktober 1987 ISBN 90-71887-47-2
- 146 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport ten behoeve van het tweede provinciaal afvalstoffenplan
Noord-Holland voor de verwijdering van huishoudelijk afval, grof huisvuil, met deze stoffen te verwer-
ken bedrijfsafval en bouw- en sloopafval
9 oktober 1987 ISBN 90-71887-43-X
- 157 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport nota oppervlaktedelfstoffenwinning
wateren IJsselmeergebied 1989 - 1998
16 oktober 1987 ISBN 90-71887-48-0
- 143 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport berging op de Maasvlakte van afvalstoffen uit het chlori-
deproces bij TDF Tiofine b.v.
22 oktober 1987 ISBN 90-71887-46-4
- 113 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport integraal provinciaal afvalstof-
fenplan Drenthe
30 oktober 1987 ISBN 90-71887-45-6
- 154 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport grondwaterwinning in de Alblasserwaard en de Vijfheeren-
landen
30 oktober 1987 ISBN 90-71887-44-8
- 144 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding natuurpark *De Efteling*
6 november 1987 ISBN 90-71887-49-9
- 142 Toetsingsadvies over beleidsanalyse/milieu-effectrapport beveiliging benedenrivierengebied tegen
stormvloed
1 december 1987 ISBN 90-71887-52-9
- 158 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport regionaal ontgrondingenplan Noordzee
3 december 1987 ISBN 90-71887-50-2
- 160 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport waterbeheer Veerse Meer
3 december 1987 ISBN 90-71887-53-7
- 164 Advies over verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor de
golfbaan Ruigoord (gemeente Haarlemmerliede-Spaarnwoude)
4 december 1987 ISBN 90-71887-42-1
- 153 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport afvalverwerkingslocatie 'De Marsen'
4 december 1987 ISBN 90-71887-51-0
- 139 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport Amer-9 kolencentrale te Geertruidenberg
11 december 1987 ISBN 90-71887-56-1
- 155 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding stortplaats 'de
steeg' te Geldermalsen
11 december 1987 ISBN 90-71887-55-3
- 118 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport kampeer- en watersportcentrum *Broekerhaven*
18 december 1987 ISBN 90-71887-57-X
- 161 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport keersluis te Ramspol
18 december 1987 ISBN 90-71887-54-5

-
- 147 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport A30/recreatieplas Maanderbroek
21 januari 1988 ISBN 90-71887-59-6
- 123 Toetsingsadvies over het locatiegebonden milieu-effectrapport verwerking en opslag van radioactief afval
29 januari 1988 ISBN 90-71887-60-X
- 166 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport golfbaan 'De Utrecht' te Hilvarenbeek
1 februari 1988 ISBN 90-71887-65-0
- 163 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Groot Recycling Heiloo
2 februari 1988 ISBN 90-71887-63-4
- 114 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport Westerschelde oeververbinding
10 februari 1988 ISBN 90-71887-62-6
- 105 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport strandvlakte IJmuiden
10 februari 1988 ISBN 90-71887-61-8
- 137 Advies voor richtlijnen ten behoeve van het toetsingscriterium voor de ondergrondse opberging van radioactief afval
12 februari 1988 ISBN 90-71887-58-8
- 125 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport baanverlenging luchthaven Eelde
16 februari 1988 ISBN 90-71887-66-9
- 168 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van milieu-effectrapport golfbaan Lochem
26 februari 1988 ISBN 90-71887-64-2
- 175 Advies over ontheffingsverzoek m.e.r.-plicht N.A.M. injectie van afvalwater in het Schoonebeek olieveld via meetstation XVIII
2 maart 1988 ISBN 90-71887-69-3
- 165 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport afvalverwerkingsinstallatie Amsterdam-West (AVI-West)
3 maart 1988 ISBN 90-71887-67-7
- 133 Advies voor richtlijnen milieu-effectrapport regeling lozing oliehoudende mengsels vanaf mijnbouwinstallaties op zee
8 maart 1988 ISBN 90-71887-68-5
- 178 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor de golfbaan Cromstrijen
16 maart 1988 ISBN 90-71887-71-5
- 128 Toetsingsrapport van het evaluatierapport (HELP) van de ruilverkaveling Melderslo
21 maart 1988 ISBN 90-71887-70-7
- 169 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport afvalverwerkingslocatie ARCG/Westerkwartier (Groningen)
31 maart 1988 ISBN 90-71887-73-1
- 134 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport storten van Zuid-Hollands zuiveringsslib in de "grootschalige locatie voor de berging van baggerspecie (Slufter)"
11 april 1988 ISBN 90-71887-72-3
- 173 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport polypropreenfabriek DSM Geleen
12 april 1988 ISBN 90-71887-75-8

- 120 Toetsingsadvies naar aanleiding van het Nader Rapport over de uitbreiding van de luchthaven Zuid-Limburg
22 april 1988 ISBN 90-71887-76-6
- 179 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding grofvuilstortplaats Velsen
4 mei 1988 ISBN 90-71887-79-0
- 176 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport afvalverwijdering Zuid-Oost Brabant
6 mei 1988 ISBN 90-71887-78-2
- 170 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Westrandweg en hoofdwegennet regio Schiphol
9 mei 1988 ISBN 90-71887-77-4
- 177 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport stortplaats regio Arnhem
24 mei 1988 ISBN 90-71887-81-2
- 172 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport stadsgewestpark Noorddijk (Groningen)
27 mei 1988 ISBN 90-71887-74-X
- 182 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport afvalverwerkingsinrichting Zuid-Holland West
6 juni 1988 ISBN 90-71887-80-4
- 186 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor de golfbaan 'Het Zelle' te Hengelo (Gld.)
6 juni 1988 ISBN 90-71887-83-9
- 184 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport afvalberging Lickebaert
7 juni 1988 ISBN 90-71887-82-0
- 185 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport plan voor de verwijdering van zuiveringsslib Flevoland
13 juni 1988 ISBN 90-71887-85-5
- 183 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport wegverbinding Zutphen - Deventer - Raalte
17 juni 1988 ISBN 90-71887-86-3
- 120 Bijlage 6 "Berekening van de aantallen door geluid gehinderde en in de slaap gestoorde personen als gevolg van de uitbreiding van de luchthaven Zuid-Limburg" behorende bij reeds eerder uitgebracht toetsingsadvies naar aanleiding van het Nader Rapport over de uitbreiding van de luchthaven Zuid-Limburg
30 juni 1988 ISBN 90-71887-84-7
- 187 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding stortplaats 'Nauerna' (Zaanstad)
13 juli 1988 ISBN 90-71887-91-X
- 135 Toetsingsadvies milieu-effectrapport kolengestookte eenheid 8 centrale Hemweg te Amsterdam
14 juli 1988 ISBN 90-71887-88-X
- 181 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport plan voor de verwijdering van zuiveringsslib c.a. en baggerspecie Noord-Holland
15 juli 1988 ISBN 90-71887-87-1
- 186 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport golfbaan Hengelo (Gld.)
19 augustus 1988 ISBN 90-71887-90-1

- 189 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor golfbaancomplex Heineoord
25 augustus 1988 ISBN 90-71887-95-2
- 190 Advies over het verzoek om ontheffing van de m.e.r.-plicht voor de oprichting van een centrale voorzuiveringsinstallatie voor zeugenmest en kalvergiel in Sevenum
26 augustus 1988 ISBN 90-71887-96-0
- 130 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport afvalstortplaats 'De Dolten' (Scharsterland)
26 augustus 1988 ISBN 90-71887-93-6
- 159 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport provinciaal afvalstoffenplan Limburg
26 augustus 1988 ISBN 90-71887-97-9
- 101 Advies met aanbevelingen voor aanvullingen op het milieu-effectrapport oeververbinding ten westen van Rotterdam
29 augustus 1988 ISBN 90-5237-001-X
- 187 Aanvullend advies voor richtlijnen milieu-effectrapport uitbreiding stortplaats 'Nauerna'
12 september 1988 ISBN 90-71887-98-7
- 163 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport Groot Recycling Heiloo
12 september 1988 ISBN 90-71887-99-5
- 188 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport shredderinstallatie Zaanse Schroothandel B.V. te Zaandam
14 september 1988 ISBN 90-5237-004-4
- 180 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport 'Neeltje Jans'
22 september 1988 ISBN 90-5237-002-8
- 191 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor golfbaan 'De Witdonk' te Meijel/Roggel
23 september 1988 ISBN 90-5237-003-6
- 112 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport woningbouwlocatie Amsterdam-Nieuw Oost (eerste fase Zeeburg)
23 september 1988 ISBN 90-71887-94-4
- 167 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport centrale slibverbranding Zutphen
29 september 1988 ISBN 90-71887-89-8
- 123 Toetsingsadvies over het locatiegebonden milieu-effectrapport verwerking en opslag van radio-actief afval
30 september 1988 ISBN 90-71887-60-x
- 195 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor vakantiebungalowpark 'De Lutte'
4 oktober 1988 ISBN 90-5237-006-0
- 197 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor een mestverwerkingsinstallatie te Gemert
4 oktober 1988 ISBN 90-5237-005-2
- 177 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport stortplaats regio Arnhem
5 oktober 1988 ISBN 90-71887-81-2
- 202 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor het storten van verontreinigde grond op het voormalig EMK-terrein te Krimpen a/d IJssel
28 oktober 1988 ISBN 90-5237-015-X

- 200 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage inzake de bouw van een mestverwerkingsinstallatie door Vefinex B.V. te Weert
31 oktober 1988 ISBN 90-5237-020-6
- 193 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport provinciaal afvalstoffenplan Utrecht
1 november 1988 ISBN 90-5237-011-7
- 201 Advies over ontheffingsverzoek m.e.r.-plicht toelating boorspoeling Versaclean EMO 4000
2 november 1988 ISBN 90-5237-019-2
- 101 Toetsingsadvies over de aanvulling op het milieu-effectrapport oeververbinding ten westen van Rotterdam
9 november 1988 ISBN 90-5237-018-4
- 192 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport bouw- en sloopafvalplan Zuid-Holland
10 november 1988 ISBN 90-5237-007-9
- 194 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport golfbaan 'Sybrook' te Enschede
11 november 1988 ISBN 90-5237-012-5
- 168 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport golfbaan Lochem
11 november 1988 ISBN 90-5237-017-6
- 146 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport voor het ontwerp-afvalstoffenplan provincie Noord-Holland 1989-1994
22 november 1988 ISBN 90-5237-019-2
- 199 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport diepinfiltratie Overveen (Zuid-Kennemerland)
22 november 1988 ISBN 90-5237-009-5
- 210 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van m.e.r. voor een golfbaan te Rosmalen
1 december 1988 ISBN 90-5237-028-1
- 206 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage baggerstort Hollandsch Diep ambachtsheerlijkheid Cromstrijen
8 december 1988 ISBN 90-5237-030-3
- 198 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER geïntegreerde afvalverwerkingsinrichting (GAVI) te Wijster
9 december 1988 ISBN 90-5237-010-9
- 173 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport polypropeenfabriek DSM
14 december 1988 ISBN 90-5237-025-7
- 208 Advies voor richtlijnen reststoffenverwerking Boeldershoek
21 december 1988 ISBN 90-5237-021-4
- 203 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport golfbaan Zeddam
22 december 1988 ISBN 90-5237-029-X
- 205 Advies voor richtlijnen VerTech-installatie verwerking zuiveringsslib Apeldoorn
30 december 1988 ISBN 90-5237-031-1

-
- 204 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport golfbaan Twentsche Golfclub Ambt Delden
9 januari 1989 ISBN 90-5237-024-9
- 211 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport composteerinrichting Amersfoort
10 januari 1989 ISBN 90-5237-022-2
- 209 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport draattrommeloveninstallatie DTO-9 AVR-Chemie CV
11 januari 1989 ISBN 90-5237-023-0
- 161 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport ten behoeve van de beveiliging van West-Overijssel (keersluis Ramspol)
12 januari 1989 ISBN 90-5237-026-5
- 149 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport zoutwaterlozing op de Eems
13 januari 1989 ISBN 90-5237-027-3
- 191 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport golfbaan 'De Witdonk' te Meijel/-Roggel
23 januari 1989 ISBN 90-5237-032-X
- 213 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor mestverwerkingsinstallatie Scarabee Waste Conversion b.v. te IJsselsteyn
3 februari 1989 ISBN 90-5237-035
- 214 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor mestverwerkingsinstallatie Organisch Veredelingsbedrijf Venray B.V. te Ysselsteyn
3 februari 1989 ISBN 90-5237-036-2
- 140 Toetsingsadvies over het MER en de milieuparagraaf provinciaal afvalstoffenplan Noord-Brabant
14 februari 1989 ISBN 90-5237-071-0
- 212 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding stortplaats Zoetermeer Noord-West
16 februari 1989 ISBN 90-5237-038-9
- 168 Aanvullend toetsingsadvies over het MER golfbaan Lochem
20 februari 1989 ISBN 90-5237-045-1
- 207 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport demonstratie-eenheid KV/STEG te Buggenum
2 maart 1989 ISBN 90-5237-037-0
- 120 Aanbevelingen voor aanvullende richtlijnen voor de inhoud van het aanvullend milieu-effectrapport uitbreiding van de luchthaven Zuid-Limburg
6 maart 1989 ISBN 90-5237-046-X
- 215 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport afvalberging derde Merwedehaven Dordrecht
14 maart 1989 ISBN 90-5237-048-6
- 179 Toetsingsadvies MER stortplaats Velsen
17 maart 1989 ISBN 90-5237-047-8
- 218 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport themapark *Diamonda* te Lelystad
20 maart 1989 ISBN 90-5237-042-7

- 216 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport compagniesoefenterrein (COT) Erme-
lo-Noord
22 maart 1989 ISBN 90-5237-049-4
- 219 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport berging mijnbouwreststoffen NAM
22 maart 1989 ISBN 90-5237-051-6
- 220 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport verdringing magnesiumhoudende pe-
kel door mijnbouwreststoffen en gips
22 maart 1989 ISBN 90-5237-050-8
- 222 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport evenementen-accommodatie Eurodrôme
Arnhem-Zuid
22 maart 1989 ISBN 90-5237-040-0
- 217 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport industriezandwinningsplan Gelder-
land 2e fase
30 maart 1989 ISBN 90-5237-039-7
- 166 Toetsingsadvies over de inhoud van het MER golfbaan 'De Utrecht' te Hilvarenbeek
31 maart 1989 ISBN 90-5237-053-2
- 224 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding afvalstortplaats Lin-
ne-Montfort
7 april 1989 ISBN 90-5237-044-3
- 123 Toetsingsadvies over het MER verwerking en opslag van radioactief afval locatie Sloe
14 april 1989 ISBN 90-5237-034-6
- 210 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport golfbaan Rosmalen
20 april 1989 ISBN 90-5237-055-9
- 171 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport compagniesoefenterrein-minus
Havelte
24 april 1989 ISBN 90-5237-058-3
- 223 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding afvalstortplaats Weert
28 april 1989 ISBN 90-5237-057-5
- 127 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Rijksweg 35 (Zwolle - Almelo) en
Rijksweg 36 (Almelo - Vriezenveen)
ISBN 90-5237-067-2
- 221 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport COT Oirschot / EOT Oirschotse Hei-
de
10 mei 1989 ISBN 90-5237-041-9
- 228 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport regionale stortplaats Landgraaf
11 mei 1989 ISBN 90-5237-060-5
- 226 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport baanverlegging circuit Zandvoort
16 mei 1989 ISBN 90-5237-063-X
- 172 Voorlopig toetsingsadvies over het milieu-effectrapport stadsgewestpark Noorddijk (Groningen)
18 mei 1989 ISBN 90-5237-062-1
- 177 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport stortplaats regio Arnhem
29 mei 1989 ISBN 90-5237-054-0
- 233 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor
het storten van verontreinigde grond, type WCA in het voormalige dok I van Verolme, gelegen in het
Botlekgebied, gem. Rotterdam
1 juni 1989 ISBN 90-5237-068-0

- 235 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor de golfbaan-accommodatie *Binnenhof / Willem Arntz Hoeve* (gem. Zeist)
12 juni 1989 ISBN 90-5237-064-8
- 229 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport composteringsinrichting annex overlaadstation Purmerend
13 juni 1989 ISBN 90-5237-066-4
- 230 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport definitieve opslagplaats verontreinigde grond noordpunt Oost-Abtspolder
16 juni 1989 ISBN 90-5237-069-9
- 162 Advies voor richtlijnen voor de de inhoud van het milieu-effectrapport rijksweg A50 Oss - Eindhoven
26 juni 1989 ISBN 90-5237-070-2
- 232 Advies voor richtlijnen voor de de inhoud van het milieu-effectrapport sporenuitbreiding Zwolle - Amersfoort
27 juni 1989 ISBN 90-5237-073-7
- 227 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport berging/verwerking jarosiet door Budelco B.V.
29 juni 1989 ISBN 90-5237-067-2
- 231 Advies voor richtlijnen voor de de inhoud van het milieu-effectrapport woningbouwlocatie Purmerend
3 juli 1989 ISBN 90-5237-072-9
- 234 Advies voor richtlijnen voor de de inhoud van het milieu-effectrapport sportcentrum Oisterwijk
6 juli 1989 ISBN 90-5237-075-3
- 119 Toetsingsadvies over het MER ten behoeve van de locatiekeuze voor de winning van beton- en metselzand in de provincie Noord-Brabant
7 juli 1989 ISBN 90-5237-071-0
- 236 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor een autoshreder in de gemeente Born
27 juli 1989 ISBN 90-5237-088-5
- 213 Advies over ontheffingsverzoek m.e.r.-plicht bouw proeffabriek mestverwerking Scarabee locatie Heide
27 juli 1989 ISBN 90-5237-079-6
- 138 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER eenheidsoefenterrein Grootte Veld
28 juli 1989 ISBN 90-5237-052-4
- 238 Advies over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van m.e.r. voor de stort van zinkhoudend slib bij Akzo te Ede
4 augustus 1989 ISBN 90-5237-077-X
- 113 Toetsingsadvies over het MER integraal provinciaal afvalstoffenplan Drenthe
31 augustus 1989 ISBN 90-5237-080-X
- 134 Toetsingsadvies over de inhoud van het MER berging van zuiveringsslib in de Slufter
14 september 1989 ISBN 90-5237-074-5
- 209 Toetsingsadvies over de inhoud van het MER draaitrommeloveninstallatie DTO-9 AVR-Chemie CV
22 september 1989 ISBN 90-5237-086-9
- 244 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER zerdirator Klöckner te 's-Gravendeel
26 september 1989 ISBN 90-5237-087-7
- 245 Advies voor richtlijnen voor het MER ten behoeve van de oprichting van mestverwerkingsinstallatie Eco-techniek b.v. te Dordrecht
28 september 1989 ISBN 90-5237-085-0

- 236 Advies d.d. 29 september 1989 over het verzoek om ontheffing van de plicht tot uitvoering van milieu-effectrapportage voor een autoshreder in de gemeente Born
29 september 1989 ISBN 90-5237-088-5
- 249 Advies over het verzoek tot ontheffing van de plicht tot uitvoering van m.e.r. voor een composterings-systeem ter verkrijging van substraat voor de champignoncultuur te Milsbeek
29 september 1989 ISBN 90-5237-090-7
- 242 Advies over het verzoek tot ontheffing van de m.e.r.-plicht bij de aanleg van de hoogspanningsleiding Doetinchem - Dodewaard
3 oktober 1989 ISBN 90-5237-094-X
- 239 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER uitbreiding afvalverwerking regio Nijmegen (ARN)
13 oktober 1989 ISBN 90-5237-081-8
- 109 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport voor het plan voor de verwijdering van zuiveringsslib c.a. (1989 - 1994) van Zuid-Holland
18 oktober 1989 ISBN 90-5237-096-6
- 187 Toetsingsadvies over de inhoud van het MER vuilstortplaats Nauernasche polder
19 oktober 1989 ISBN 90-5237-098-2
- 154 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport grondwaterwinning in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden
19 oktober 1989 ISBN 90-5237-095-8
- 174 Aanbevelingen voor de inhoud van het HELP-rapport van het voorontwerpplan ruilverkaveling Baarderadeel
23 oktober 1989
- 165 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport afvalverwerkingsinstallatie (AVI) Amsterdam-West
25 oktober 1989 ISBN 90-5237-065-5
- 240 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER Rijksweg 61, gedeelte Terneuzen - Ter Holve
30 oktober 1989 ISBN 90-5237-083-4
- 250 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport grootschalige mestverwerkingsinrichting Promest B.V. te Helmond
31 oktober 1989 ISBN 90-5237-092-3
- 251 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport afvalverwerkingsinrichting Cluster-West (Brabant)
31 oktober 1989 ISBN 90-5237-089-3
- 194 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport golfbaan 'Sybrook'
31 oktober 1989 ISBN 90-5237-082-6
- 159 Toetsingsadvies over de inhoud van het MER tweede provinciaal afvalstoffenplan (PAP-II) Limburg
9 november 1989 ISBN 90-5237-100-8
- 243 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport berging baggerspecie provincie Zeeland
14 november 1989 ISBN 90-5237-084-2
- 248 Advies voor richtlijnen voor het milieu-effectrapport inzake richtlijnen voor baggerspeciedepots
14 november 1989 ISBN 90-5237-093-1
- 176 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport toekomstige afvalverwijdering (Zuid)oost-Brabant
17 november 1989 ISBN 90-5237-101-6
- 155 Toetsingsadvies over het milieu-effectrapport uitbreiding stortplaats Geldermalsen
17 november 1989 ISBN 90-5237-099-0

- 241 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport provinciaal afvalstoffenplan Flevoland
22 november 1989 ISBN 90-5237-104-0
- 156 Toetsingsrapport van het evaluatierapport (HELP) van de ruilverkaveling Rossum-Oost (Ov.)
30 november 1989 ISBN 90-5237-107-5
- 249 Aanvullend advies over het verzoek tot ontheffing van de plicht tot uitvoering van m.e.r. voor een composteringssysteem ter verkrijging van substraat voor de champignonteelt te Milsbeek
1 december 1989 ISBN 90-5237-111-3
- 207 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport demonstratie-eenheid KV/STEG te Buggenum
8 december 1989 ISBN 90-5237-105-9
- 253 Advies voor richtlijnen voor het milieu-effectrapport industriezandwinning H1-locatie Geertjesgolf
8 december 1989 ISBN 90-5237-108-3
- 222 Toetsingsadvies milieu-effectrapport evenementen-accommodatie *Eurodrôme* Arnhem-Zuid
14 december 1989 ISBN 90-5237-091-5
- 224 Toetsingsadvies over de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding regionale stortplaats Linne/-Montfort
20 december 1989 ISBN 90-5237-103-2
- 255 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport uitbreiding stortplaats *Wambach-groeve* te Tegelen
21 december 1989 ISBN 90-5237-106-7
- 256 Advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER afvalverwerkingslocatie *Ramelerveld*, gemeente Raalte (gewest Midden-IJssel)
22 december 1989 ISBN 90-5237-112-1
- 257 Advies voor richtlijnen voor het milieu-effectrapport golfbaan Valkenburg aan de Geul
22 december 1989 ISBN 90-5237-113-X

BIJLAGE 6

Overzicht van procedures: stand van zaken per 31 december 1989

LEGENDA: niet onder wettelijke m.e.r.-plicht gestart
 onder wettelijke m.e.r.-plicht
 gestopt
 tijdens interim-beleid (tot mei 1986)

Project	voor- over- leg	MER	toet- sing	be- sluit	uit- voe- ring	evalu- atie
101 Oeververbinding Rotterdam (2e Benelux) Blankenburgtunnel						
102 Baggerspecieberging (Slufterdam)						
103 Grevelingenmeer zout of zoet						
105 Strandvlakte IJmuiden						
107 Compagniesoefenterrein Ginkelse heide						
109 Zuiveringsslibplan Zuid-Holland						
111 C2-deponie op de Maasvlakte						
112 Amsterdam Nieuw-Oost						
113 Provinciaal afvalstoffenplan Drenthe						
114 Westerschelde oeververbinding						
115 Gasontzwevelingsinstallatie Emmen ¹						
116 Geluidhinderrecreatie Breda						
117 Afvalstortplaats Midden-IJssel ²						
118 Kampeer-/watersportcentrum Broekerhaven						
119 Ontgrondingenplan Noord-Brabant						
120 Uitbreiding luchthaven Zuid-Limburg Nader rapport Aanvullend MER						
121 Luchtscheiding/mengstation Ommen ³						
123 Opslag en verwerking radioactief afval Locatiegebonden (PZEM-terrein) Locatie Sloe						
125 Baanverlenging luchthaven Eelde ⁴						
126 Dollarthafenprojekt Embden ¹						
127 Rijksweg 35/36 Zwolle - Almelo (- Vriezenveen)						
128 HELP Melderslo						
129 Eenheidsoefenterrein 'De Haar'						

1 Milieu-invloedenrapport (MIR).

2 Dit project vindt zijn vervolg in project 256.

3 Milieu-invloedenrapport (MIR).

4 Toetsing 'Zusammenfassende Umweltuntersuchung'.

Project

- 130 Afvalstortplaats 'De Dolten' (Nijhaske)
- 131 Rijksweg 57 op Walcheren₅
- 132 Rijksweg 16 bij Rotterdam]
- 133 Nadere regelen olielozing offshore mijnbouw
- 134 Stort zuiveringslib Slufterdam
- 135 Hemwegcentrale-8 Amsterdam
- 136 Afvalverwerking stadsgewest Den Bosch]
- 137 Toetsingscriterium ondergrondse opslag radio-actief afval
- 138 Eenheidsoefenterrein 'Grote Veld'
- 139 Amer-9 kolencentrale Geertruidenberg
- 140 Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Brabant
- 141 Hogesnelheidsspoorlijn Parijs - Amsterdam
- 142 Stormvloedkering Nieuwe Waterweg
- 143 Afvalberging TDF Tiofine]
- 144 Uitbreiding natuurpark 'De Efteling'
- 145 Kolenreststoffenberging Flevocentrale]
- 146 Provinciaal afvalstoffenplan Noord-Holland
- 147 Rijksweg A30 / Recreatieplas 'Maanderbroek'
- 148 Verbranding zuiveringslib Oost-Brabant
- 149 Zoutwaterlozing op de Eems
- 153 Afvalverwerkingslocatie 'De Marsen'
- 154 Grondwaterwinning Alblasterwaard/Vijfheerenl.
- 155 Uitbreiding afvalstortplaats Geldermalsen
- 156 HELP Rossum-Oost
- 157 Oppervlaktedelstoffenwinning IJsselmeer
- 158 Regionaal ontgroningenplan Noordzee
- 159 Provinciaal afvalstoffenplan Limburg
- 160 Waterbeheer Veerse meer
- 161 Keersluis Ramspol
- 162 Rijksweg A50
- 163 Stortplaats Heiloo
- 165 Afvalverwerkingsinstallatie-West Amsterdam
- 166 Golfbaan 'De Utrecht' Hilvarenbeek
- 167 Centrale slibverbranding Zutphen
- 168 Golfbaan Lochem
- 169 Afvalverwerkingslocatie ARCG/Westerkwartier
- 170 Westrandweg/Hoofdwegen regio Schiphol
- 171 COT-minus Havelte
- 172 Stadsgewestpark Noordijk Groningen
- 173 Polypropeenfabriek DSM Geleen
- 174 HELP Baarderadeel

	voor-over-leg	MER	toet-sing	be-sluit	uit-voe-ring	evalu-atie
130	■	■	■			
131	■	■				
132	■	■				
133	■	■				
134	■	■	■	■	■	
135	■	■				
136	■	■				
137	■					
138	■	■				
139	■	■	■	■	■	
140	■	■	■	■	■	
141	■	■	■	■		
142	■	■	■	■		
143	■	■				
144	■	■				
145	■	■	■	■	■	
146	■	■	■	■	■	■
147	■	■	■	■		
148	■	■	■	■		
149	■	■	■	■		
153	■	■	■	■		
154	■	■	■	■		
155	■	■	■	■		
156	■	■	■	■		
157	■	■	■	■		
158	■	■	■	■		
159	■	■	■	■		
160	■	■	■	■		
161	■	■	■	■		
162	■	■	■	■		
163	■	■	■	■	■	■
165	■	■	■	■		
166	■	■	■	■		
167	■	■	■	■		
168	■	■	■	■		
169	■	■	■	■		
170	■	■	■	■		
171	■	■	■	■		
172	■	■	■	■		
173	■	■	■	■	■	
174	■	■	■	■		

5 Deze procedure wordt voortgezet als onderdeel van de m.e.r.-procedure voor het Integraal Plan Noordrand Rotterdam (project 247).

Project

	voor- over- leg	MER	toet- sing	be- sluit	uit- voc- ring	evalu- atie
176 Afvalverwijdering Zuidoost-Brabant (Stazob)						
177 Afvalstortplaats regio Arnhem						
179 Afvalstortplaats Velsen						
180 "Neeltje Jans"						
181 Zuiveringsslibplan Noord-Holland						
182 Afvalverwerkingsinrichting Zuid-Holland West						
183 Wegverbinding Zutphen - Deventer - Raalte						
184 Afvalberging Lickebaert						
185 Zuiveringslibplan Flevoland						
186a Golfbaan 'Het Zelle' Hengelo						
187 Afvalstortplaats Nauernasche polder Zaanstad						
188 Shredder Zaanse Schroothandel b.v.						
191a Golfbaan 'De Witdonk' Meijel/Roggel						
192 Plan bouw- en sloopafval Zuid-Holland						
193 Provinciaal afvalstoffenplan Utrecht						
194 Golfbaan 'Sybrook' Enschede						
196 Golfbaan 'Scherpenberg' Apeldoorn						
198 Afvalverwerkinginrichting Wijster						
199 Diepinfiltratie Overveen						
203 Golfbaan Zeddam						
204 Golfbaan Ambt Delden						
205 VerTech-installatie zuiveringsslib Apeldoorn						
207 Kolenvergassing Buggenum						
208 Reststoffenverwerking Boeldershoeck						
209 Draaitrommeloven-9 bij AVR-chemie						
210a Golfbaan Rosmalen						
211 Composteerinrichting Amersfoort						
212 Afvalstortplaats Zoetermeer-Noordwest						
215 Afvalstortplaats 3e Merwedehaven						
216 COT Ermelo-Noord						
217 Industriezandwinningsplan Gelderland, fase 2						
218 Themapark 'Diamonda' Lelystad						
219 Berging mijnbouwreststoffen NAM						
220 Verdringing Mg-houdende pekkel zoutcavernes						
221 COT/EOT Oirschot						
222 Eudrodrome/Akzodrome Arnhem (Huissen)						
223 Afvalstortplaats Weert						
224 Afvalstortplaats Linne/Montfort						
225 Afvalverwerkingslocatie Moerdijk]						
226 Baanverlegging circuit Zandvoort						
227 Berging/verwerking jarosiet bij Budelco						
228 Afvalstortplaats Landgraaf						

6 Deze procedure werd opgeschort in afwachting van de resultaten van een locatiekeuze-m.e.r. (project 251).

Project

- 229 Composteerinrichting/overlaadstation te Purmerend
- 230 DOP Oostabtspolder
- 231 Woningbouwlocatie Purmerend
- 232 Sporenuitbreiding Zwolle - Amersfoort
- 234 Sportcentrum Oisterwijk
- 236a Autosshredder Born
- 239 Uitbreiding ARN Beuningen
- 240 Rijksweg 61 Terneuzen - Ter Hole
- 241 Provinciaal afvalstoffenplan Flevoland
- 243 Locatiekeuze baggerspeciestort Zeeland
- 244 Shredderinstallatie 's-Gravendeel
- 245 Mestverwerking Dordrecht
- 246 HELP Baarle-Nassau
- 247 Integraal plan noordrand Rotterdam
- 248 Landelijke richtlijnen baggerspeciedepots
- 250 Mestverwerking 'Promest' Helmond
- 251 Locatiekeuze afvalverwerking West-Brabant
- 252 Broerius bodemsanering
- 253 Industriezandwinning Geertjesgolf (Gld.)
- 254 Stevol-ontgrindingen
- 255 Afvalstortplaats Wambach-groeve
- 256 Afvalverwerkingsinstallatie Ramelerveld
- 257 Golfbaan 'Euverem' Valkenburg (L.)
- 258 Uitbreiding Eemscentrale
- 259 Shredder te Oosterhout
- 260 Bedrijventerrein *Heierhoeve* te Venlo
- 261 Herontwikkeling haven Scheveningen
- 263 Ethylbenzeen-/styreenfabriek Dow Benelux

voor-overleg	MER	toetsing	besluit	uitvoering	evaluatie
229 Composteerinrichting/overlaadstation te Purmerend					
230 DOP Oostabtspolder					
231 Woningbouwlocatie Purmerend					
232 Sporenuitbreiding Zwolle - Amersfoort					
234 Sportcentrum Oisterwijk					
236a Autosshredder Born					
239 Uitbreiding ARN Beuningen					
240 Rijksweg 61 Terneuzen - Ter Hole					
241 Provinciaal afvalstoffenplan Flevoland					
243 Locatiekeuze baggerspeciestort Zeeland					
244 Shredderinstallatie 's-Gravendeel					
245 Mestverwerking Dordrecht					
246 HELP Baarle-Nassau					
247 Integraal plan noordrand Rotterdam					
248 Landelijke richtlijnen baggerspeciedepots					
250 Mestverwerking 'Promest' Helmond					
251 Locatiekeuze afvalverwerking West-Brabant					
252 Broerius bodemsanering					
253 Industriezandwinning Geertjesgolf (Gld.)					
254 Stevol-ontgrindingen					
255 Afvalstortplaats Wambach-groeve					
256 Afvalverwerkingsinstallatie Ramelerveld					
257 Golfbaan 'Euverem' Valkenburg (L.)					
258 Uitbreiding Eemscentrale					
259 Shredder te Oosterhout					
260 Bedrijventerrein <i>Heierhoeve</i> te Venlo					
261 Herontwikkeling haven Scheveningen					
263 Ethylbenzeen-/styreenfabriek Dow Benelux					

ONTHEFFINGEN

	advies over ontheffing	besluit over ontheffing	toch m.e.r.- procedure
164 Golfbaan Ruigoord			
175 NAM-injecties			
178 Golfbaan Cromstrijen			
186 Golfbaan 'Het Zelle', Hengelo			
189 Golfbaan Heinenoord			
190 Mestverwerking Sevenum			
191 Golfbaan 'De Witdonk' Meijel/Roggel			
195 Recreatiepark 'De Lutte'			
197 Mestverwerking Gemert			
200 Mestverwerking Vefinex			
201 Boorspoeling Versaclean			
202 Stort grond EMK-terrein Krimpen			
206 Baggerslibberging Cromstrijen			
210 Golfbaan Rosmalen			
213 Mestverwerking Scarabee			
214 Mestverwerking Venray			
233 Stort Wca-grond bij Verolme-dok I			
235 Golfbaan Willem Arntzhoeve			
236 Shredderinstallatie Born			
238 Stortplaats Wca-slib Enke Ede			
242 Hoogspanningslijn Doetinchem - Dodewaard			
249 Mestcompostering CNC Milsbeek			